N. A.
Murtipratistha
मूर्ति प्रतिष्ठा
Sanskrit
Paper – Handwritten
N. A.
32 (30 & 31 folio missing)
11.5" x 5"
Incomplete

No. 293.

ಮೂರ್ತಿಪ್ರತಿಷ್ಠಾ

१ यस्यप्रसादाद्दत्तोपिसद्यःसर्वेह्नतांवुवुजेत् सश्रीचैतन्यदेवोमेभगवान्संप्रसीदतु १ सुप्तेस्वंतेःर्चनेवरपम
धिष्ठानानिवैष्णवैःश्रीमूर्त्तेर्यस्त्रतत्रापिताम्रात्कारमुखप्रदाः २ श्रीमूर्त्तीनांलक्षणानिलिखितान्येव
कानिचित् प्रादुर्भूतेर्विधिस्तासांप्रतिष्ठायाश्चलिख्यते ॥३॥ अथश्रीमूर्त्तिप्रादुर्भावनं भक्तैवभगवन्मू
र्त्तिप्रादुर्भावोपिचेद्भवेत् कर्त्तव्योऽस्याप्युपायोऽत्रपूर्वैःसद्भिःप्रदर्शितः तत्रादौश्रीमत्स्याविर्भावमाहात्म्यंवि
ष्णुधर्मोत्तरे प्रतिमांकारयित्वातुदेवदेवस्यचक्रिणः नदुर्गतिमवाप्नोतिविष्णुलोकंसगच्छति देवस्यप्रतिमायां
तुयावंतःपरमाणवः तावद्वर्षसहस्राणिविष्णुलोकेमहीयते ४ किंच प्रासादवत्नयातस्याःफलंसम्यगुदाहृ
तं उत्तरोत्तरतोद्रव्यैर्विनायकृष्णकांद्विजाः ५ नारसिंहे प्रतिमांलक्षणोपेतांनरसिंहस्यकारयेत् सर्वपापावि
संत्यज्यसतुविष्णुपुरंव्रजेत् ६ श्रीमूर्त्याविर्भावनविधिः मात्स्ये विश्वकर्मावक्ष्यामियादृग्रूपेप्रशस्य राम
ते शंखचक्रधरंशांतंपद्महस्तंगदाधरं छत्राकारंशिरस्तस्यकंबुग्रीवंशुभेक्षणम् तुंगनासंशुक्तिकर्णंप्रशांतो १

स्भुजक्रमं क्वचिद्दष्टभुजं विद्याच्चतुर्भुजमथापि वा द्विभुजस्त्वापि कर्त्तव्यो भवनवनेसपुरोधसा ॥७॥ देवमष्ट
भुजस्याहं यथा स्थानं निबोधत खड्गो गदा शरः पद्मं देयं दक्षिणतो हरेः धनुश्च खेटकं चैव शंखं चक्रं च वा
मतः चतुर्भुजस्य वक्ष्यामि यथैवायुधसंस्थितिः दक्षिणतो च गदापद्मं वासुदेवस्य कारयेत् वामतः शंखचक्रे च
कर्त्तव्ये भूतिमिच्छता कृष्णावतारे तु गदा वामहस्ते प्रशस्यते यथेच्छया शंखचक्रे उपरिष्टात्प्रकल्पयेत्
॥८॥ अधस्तात्पृथिवी देवी कर्त्तव्या पादमध्यतः दक्षिणतो प्रणतं तद्वद्गरुत्मंतं निवेशयेत् वामतस्तु भवे
ल्लक्ष्मीः पद्महस्ता सुशोभना गरुत्मानग्रतो वापि संस्थाप्यो भूतिमिच्छता श्रीश्च पुष्टिश्च कर्त्तव्ये पार्श्वयोः
पद्मसंयुते तोरणं चोपरिष्टाच्च विद्याधरसमन्वितं देवदुंदुभिसंयुक्तं गंधर्वमिथुनान्वितं पत्रवल्लीसमोपेतं
सिंहव्याघ्रसमन्वितं तथा कल्पलतोपेतं स्तुवद्भिरमरेश्वरैः ॥९॥ अथ श्रीमूर्त्तिपरिमाणं तथैवांगुष्ठ
पर्वादारभ्य वितस्तिर्यावदेव तु गृहे वै प्रतिमा कार्या नाधिका शस्यते बुधैः ॥१०॥ आषोडशात्तु प्रासादे कर्त्त

२ व्यानाधिकानतः मध्योन्नमकनिष्ठासका घ्यां विज्ञानुसारतः ॥११॥ तारणांच सौम्यानुहस्तमात्रावसुदाहस्त
हृयोच्छ्रिता प्रतिमार्चेमभूमिस्थापमवेदिचतुर्हस्तप्रमाणतः ॥१२॥ अथारंभेकृत्यं श्रीहर्षशीर्षपंचरात्रे प्र
सादल्पोत्तरेभागेशिलांनीत्वाच देशिकः कृत्वाकर्मकुटीरम्यां प्रतिमाकर्मकारयेत ॥१३॥ चतुरस्त्रायतांकृत्वा
शिलांसंस्थाप्यचार्चयेत् शिरोमुखंचपादौचकल्पयित्वातुबुद्धिमान् यजमानानुकूल्येनगुरुःकर्मसमा
रभेत् शिलांपूर्वाननांकृत्वा अथवाउत्तराननां तोयेनब्रह्मघोषाद्यैःस्नापयित्वाहलिंहरेत ॥१४॥ दधिदू
र्वाक्षतैःपूजांनवारंभेसमाचरेत मुद्गैर्गंधैश्चमाल्यैश्चमंत्रेणानेनदेशिकः तद्यथा ओंनमस्तेनमः यो
सौभगवान्सर्वजगतःप्रवीरसंकर्षणोवासुदेवःप्रवरवराहर्तुं जयजयसुप्रतिष्ठितकीर्तिंप्रवर्द्धयस्व ओंओंफ
ट्फट्नमः स्वस्तिवाच्यद्विजानसम्यक् गुरुंभक्त्यासमर्चयेत वस्त्रपुष्पादिदानेनवस्त्रसाग्रेनतुपूजयेत ॥१५॥ राम
मंगलैर्ब्रह्मघोषाद्यैःप्रतिमांसंविभावयेत मध्यसूत्रंसमास्थायमतीक्ष्णशस्त्रेणचोत्किरेत ॥१६॥ अथयां २

गपरिमाणविशेषः मत्स्ये स्वकीयांगुलमानेन मुखं स्याद्द्वादशांगुलं मुखमानेन कर्तव्या सर्वावयवक-
ल्पना॥१७॥अथांगुलिपरिमाणं श्रीहयशीर्षपंचरात्रे अभिप्रेतप्रमाणं तु नवधा प्रविभाजयेत् नवमे
भास्करैर्भक्ते भागः स्वांगुलमुच्यते॥१८॥श्रीनारदीये च बिंबमानं तु नवधा प्रोच्छ्रायात्संविभज्य वै भागं
भागं ततो भूयो भवेद्द्वादशधा द्विज तदंगुलं स्याद्बिम्बस्येति॥१९॥एवंमुखमानंचादिदृष्ट्वात्रेदंविलिख्य-
ते ललाटाच्चिबुकान्तं स्यात्तन्मुखं द्वादशांगुलं॥२०॥तत्रानने भागमेकं तु तत्रैव चतुरंगुलं ललाटं ना-
सिका तद्वदूर्ध्वमर्धांगुलं भवेत्॥२१॥अर्धांगुलोऽधरस्तद्वदुपरोष्ठैकांगुलो मतः द्व्यंगुलं चिबुकं चापि ग्री-
वा स्याच्चतुरंगुला॥२२॥वक्षो भागो भवेद्व्यस्तस्मान्नाभ्यवधिः परः ततोऽपरस्तु मेढ्रान्तं तस्मादूरू द्विभा-
गकौ॥२३॥तथा द्विभागिके जंघे जानुनी चतुरंगुले पादौ च तत्समौ विस्त्यं दैर्घ्यं भागान्नवोदिताः॥२४॥
कुन्तलाग्रं ललाटस्योपरिष्टात्त्र्यंगुलं शिरः॥२५॥तद्वद्ग्रीवाजानुपादतलयोरपि स्तुर्नवैवतो॥२५॥इति

३ स्यात्सर्वतो दैर्घ्ये सप्तषष्ट्योन्नरशतांगुला ॥ १० ॥ व्यासश्चतुर्दशांगुलो मौलिः ॥ १७ ॥ कुचिच्छ द्वादशांगुलः ॥ १२ २६ विस्ता
रे षडंगुलं ८ तस्याल्ललाटं त्वर्द्धचंद्रवत् भ्रुवौ नेत्रांतपर्यंते प्रत्येकं चतुरंगुले ॥ ४ ॥ तयोर्मध्यं द्व्यंगुलं स्या
न्नकुचिच्छैकांगुलं मतं ॥ १ ॥ भ्रूलेखार्द्धांगुला सा च मध्ये स्थूलाऽन्ततः कृशा नीक्षांनितन्धनुस्तुल्याकारौ तु च
तुरंगुलौ ॥ ७ ॥ २७ ॥ षडंगुलौ वा नातावुच्चौ विज्ञेयौ चिबुकावधि ॥ २८ ॥ विततौ द्व्यंगुलौ प्रांतेऽर्द्धांगुलौ चैकक्कां
गुलौ ॥ १ ॥ कर्णच्छिद्रं तु नेत्रांतसममेकांगुलं भवेत् ॥ २९ ॥ कर्णौ परिक्षातश्रीमस्तमुच्चत्वे द्वादशांगुलं त्रि
गुणाः परिधिस्तस्या ॥ ३६ ॥ द्विचत्वारिंशदंगुलः ॥ ४२ ॥ मकेशास्याभ्यनयने पदैर्घ्यं तु द्व्यंगुले समते कृत्वा
पित्र्यंगुले ते हि ३ विस्तारे चैकलांगुले ३० तारकाऽन्तनीयांशाद्दृष्टिः स्यात्पचमांशिका कुचिन्नृती राम
यभागे वहृन्मध्ये चतुरंगुलम् ॥ ३१ ॥ कुचविच्छ्यंगुलं ३ कर्णौ दमध्ये चतुरंगुलं स्कन्धिरातीकर्णयोर्मूला ३
तषडंगुलविदूरतः ३२ ॥ हनुके द्व्यंगुले स्यातां निर्गते कर्णमूलतः कपोलौ दर्पणाकारौ हन्वग्रे चतुरंगुलौ

३३॥ नासाग्रे चैकांगुला मूले द्व्यंगुला चाग्रतो भवेत् एकांगुले पुटे तस्यास्तयोस्त्वर्द्धांगुलं बिलं॥३४॥ दले च निष्पा
व सम्नं सार्द्धैकं करवीरवत् विदारभागतुंडस्य विस्तारे चतुरंगुलः चिबुकं त्र्यंगुलं नाले ग्रीवा त्वष्टांगुला भवेत्
परिधिस्त्रिगुणास्तस्याः स्कंधावुच्चौ षडंगुलौ ६ ३६ विस्तारे ष्टांगुलौ पीनौ रवस्कंधोपमौ मतौ भुजौ सुवृत्तौ
नत्रौ द्वौ बाहुः स्यात् षोडशांगुलः॥३७॥ अष्टादशांगुलोऽधस्तात् प्रबाहुः क्वचिदन्यथा बाहुस्तु मध्ये परि
धिर्भवेद् ष्टादशांगुलः॥१८॥३८॥ षोडशांगुलकोऽस्य स्यात् तदग्रे द्वादशांगुलः॥१२॥ दीर्घपाणितलं सप्तांगुलं
पृथु षडंगुलं॥६॥३९॥ क्वापि पंचांगुलं निम्नमध्ये सल्लक्षणान्वितं॥ पंचांगुला मध्यमा स्यात् सार्द्धं च चतुरंगुले
॥४०॥ कनिष्ठांगुलिरंगुष्ठो प्युक्तो द्वौ चतुरंगुलौ ४ सार्द्धत्र्यंगुलकोऽंगुष्ठः काप्यथ तु द्विपर्वकः अन्यास्त्रि
पर्विकाः सर्वा गोपुच्छाकृतिशोभनाः समानि सर्वपर्वाणि स्व स्वपर्वानुरूपतः॥४१॥ क्वचित्तु मध्यमा मध्यप
र्वद्व्यंगुलकं मतं अन्यानि सर्वपर्वाणि न्यूनानि जवशः क्रमात्॥४२॥ अंगुष्ठस्योर्द्ध्वपर्वस्याः परिधिश्चतुरंग

४ लः क्रमशः किंचिदूनाश्च सर्वे परिधयोऽपरे॥४३॥कूर्मपृष्ठसमाः स्वल्पपर्वा ऊर्ध्वप्रतिमा नखाः चतुर्विंशत्यंगुलोऽ४
पविस्तारो वक्षसो भवेत् स्तनयोस्तु द्वयोर्मध्यं विस्तारे द्वादशांगुलं॥४४॥ द्व्यंगुलं स्वल्पविस्तारश्चिबुको यवमात्र
कौ कक्षे षडंगुलेन तद्वद्धृदुमूलस्तनांतरे॥४४॥चतुर्दशांगुलं चापि॥२४॥विस्तारे जठरं भवेत् मध्ये चैकां
गुलो नाभिश्च निम्नाच विस्तृता तथा॥४५॥नाभिमध्ये तु परिधिर्द्विचत्वारिंशदंगुलः॥४७॥विस्तारे पुरुषस्योक्ता क
टिरष्टादशांगुला॥४६॥परिणाहो भवेत्तस्याश्चतुः पंचादशांगुलः॥५४॥ऊर्वोर्मूले तु विस्तारो द्वादशांगुलिको भवे
त् मध्येऽधिकः क्रमादूनः परिधिस्त्रिगुणोऽखिलः॥४०॥चतुर्दशांगुलः क्वापि॥१४॥परिणाहस्तु जानुदेशः उन्नमे
कांगुलं जानुद्वयं त्र्यंगुलैकं ततं॥४८॥तन्मध्ये परिधिस्त्वेकविंशत्यंगुलको भवेत्॥२१॥क्वाप्यष्टांगुलविस्तारं
परिधौ त्रिगुणं हितं॥४९॥विस्तारो जंघयोः सप्तांगुलो मध्येऽपि ताद्दृशः परिधिः क्वापि तन्मूले विस्तारस्तु ष राम
डंगुलः॥६॥५०॥परिधिस्त्रिगुणोऽप्येतु चतुर्युक्तदशांगुलः क्वचित्त्वेकाधिकः सोऽंघ्री चतुर्युतदशां ४

गुलौ ॥ १० ॥ ५१ ॥ द्वादशांगुलकौ क्वापि विस्तारे तौ षडंगुलौ ॥ ६ ॥ कूर्मपृष्ठोन्नतौ गुल्फ ऊर्ध्वं ह्यंगुलकं ततयोः
२ ५२ दैर्घ्येण्यंगुलको ऽंगुष्ठः कुचिस्त्वचतुरंगुलः प्रदेशिनी नु तत्तुल्या षोडशांशोनमध्यमा ॥ ५३ ॥ अन्ये
द्वे चाष्टमांशोने ना पृथ्योवारिविला क्रमात् कार्य्यं ते द्विपाद हीने उच्चे शैलेकांगुलेन तः ॥ ५४ ॥ सपादांगुल
तः क्वापि परसर्वेस्तदर्द्धतः पंचांगुलो ऽस्य परिधिर्देशिन्यास्त्र्यंगुलो भवेत् ॥ ५५ ॥ अन्यासांत्वष्टमांशो
नः परिधिः स्यात् क्रमेणा हि द्विपर्वकोमतो ऽंगुष्ठः पराः सर्वास्त्रिपर्विकाः ॥ ५६ ॥ स्वस्वदैर्घ्येन तौ यांशाः पर्वे
नासामगुष्ठच व्यंगुष्ठस्य नखः पादोनांगुलो ऽर्द्धांगुलो ऽन्यतः ५७ क्रमेणा किंचिदूनस्तु कूर्मपृष्ठसमो
हि सः नितंबौ कटि कुंभाभो विस्तारे षोडशांगुलौ ॥ ५८ ॥ षट्त्रिंशदंगुलं ३६ स्कंधात्पृष्ठं निम्नं क्रमेणात
त् विंशत्यंगुलपर्य्यंतं नतवंशं च तन्मतं मध्यदेशाच्चुविनतं मिलितं मतस्युग्मवत् अन्यच्चालिखि
तं कार्य्यं लोकदृष्ट्या ऽखिलं बुधैः ५९ तथा च हयशीर्षीये एतन्नेत्रलक्षणं प्रोक्तं सुहृदां नमयानघ

५ मन्येव देशिकाचार्य्यैः स्वयमप्यूह्य देशिकैः॥६०॥ लोकेषु लक्षणां दृष्ट्वा हसितादिनिरीक्षणं तथा तस्यैव
कर्त्तव्यमूह्ययत्नेन देशिकैः॥६१॥ श्रीनारदीये मनोहरांगावयवाः सर्वे कार्य्याः सुलक्षणाः केशैरल
कृतानं च लालाटोपरि शोभनं हारनूपुरकेयूरवाणेहेच देशानुरूपभूषणावेशालंकारमूर्त्तिभिः का
र्य्या प्रतिमा लक्षणान्विता संविहिता तु दृष्टा भवति किं च हयशीर्षीये वासुदेवं प्रकुर्वीत चतुर्बाहुं ऽ
सुरेश्वरं दक्षिणोपरि चक्रं तु पद्मं चाधः प्रकल्पयेत् वामोपरि गदा कार्य्या शंखं चाधः सुशोभनं एत
ल्लक्षणासंयुक्ता प्रतिमा शुभदा भवेत् श्रीपुष्टी चापि कर्त्तव्ये पद्म वीणाकरान्विते उरुमात्रोच्छ्रि
ताया मे किंचिदावर्जिते तथा मालाविद्याधरौ कार्य्यौ प्रभामंडलसंस्थितौ प्रभां विभूषयेद्यत्नात्स्र
ज्मालादिभिर्बुधः पादाभपादपीठं चैव पद्माशोभासमन्वितं देशादेशानुरूपेणाकर्त्तव्यं देशिको राम
र्नमे॥६२॥ अथ पत्रकं शिल्पिहिशेष॥ श्रीगोपालदेवस्य श्रीविष्णुधर्मोत्तरे गोपालप्रतिमां कुर्य्या ५

हेनुवारनतत्परं॥ वर्हापीठं प्रवक्ष्यामि हिभुजाभूर्द्धसंस्थितं ऋषयस्त्रीरागांच॥ चतुर्दशांगुलं देर्ध्यं नव
रविनताकविः द्वाविंशत्यंगुलास्त्रीरागांस्तनौ च द्वादशांगुलौ॥ ६५॥ गौतमीपतं त्रै प्रतिमां कस्मदेव
स्ययत्नतः कारयेत्सुधीः॥ शाल्मिनाकस्य भक्तेन विश्वकर्मोक्तजानता॥ दशापंचांगुला मुख्या मध्य
मा द्वादशांगुला॥ अष्टांगुला धमा सा तु न्यूनाधिकं न कारयेत अज्ञाने नापि मोहेन यदि कुर्यान्नरा
धमः॥ प्रतिष्ठानिष्फला तस्य पूजनान्न फलं भवेत मानांगुलिविहीना या प्रतिमा यत्र तिष्ठति॥ राजानं
पीडयत्येव च हत्यां नरकं व्रजेत मानांगुलेन सा कार्या नान्यथा मुनिसत्तम॥ कश्मरीत्तानदः प्रोक्ता स्वर्ण
जापि च मुक्तिदा॥ संपत्तिदा शिलाजा तु नारजा बहुभक्तिदा तेजोदा दारुजा धातुरैर्त्तिकी शत्रुनाशिनी॥ ता
म्रो धनविरद्धिं चकरोति बहुसौख्यदा॥ मदेवमन्मयी प्रोक्ता प्रतिमा शुभलक्षणा॥ भोगदा मोक्षदा सा
तु प्रतिमा कथिता नव लेप्या लेख्या द्विधा चैव प्रतिमा परिकीर्तिता॥ पर्वताग्रे नदीतीरे चत्वरे गोष्ठे भो

६ गिषु समुद्रकूले रण्येवामानदीनां नदूषणी कूपप्रतिष्ठांतिं कुर्य्याद्दिक्ष्वांवेशाङ्कचिह्नितां तांतु संस्थापये
न्मंत्रीगृहीवागोष्ठमध्यतः किंचिदुत्सोधुज्ञेनासां किंचिद्दीर्घं पृथुलं भवेत् नासाग्रीवाललाटानि सार्द्धां
गुलकानि च ॥ ६६ ॥ विस्तारे किंचिदधिकाद्व्यंगुलोऽधरपल्लवः नेत्रे चतुर्थभागोनेपरं स्त्रीवत्तु पूर्ववत् ॥ ६७
तथा च मात्स्ये स्त्रियः कार्य्यास्तु विहृद्विस्तनोरुजघनाधिकाः नानाभरणसंयुक्ताः किंचित्सूक्ष्मभुजाः शुभाः
ईषारंघस्तालम्बेद्व्रनुभागेनैके नकल्पयेत् द्विभागेनायतावूरुजानुनी चतुरंगुले जंघे द्विभागे विस्तारे तेपादौ च
चतुरंगुलौ चतुर्दशांगुलस्तद्वन्मौलिरस्य प्रकीर्त्तितः ऊर्द्धमानमिदंप्रोक्तं पृथुत्वं च निबोधत सर्वावयवमाने
पुविस्तारंशृणुतद्विजाः षडंगुलं ललाटं तु तावन्मात्रे भ्रुवौ मते अर्द्धांगुला भ्रुवोर्ल्लेखा मध्ये धनुरिवो
न्नता उन्नताग्राभवेत्पार्श्वे श्लक्ष्णा तीक्ष्णा प्रशस्यते अक्षिणी द्व्यंगुलायामे तदर्द्धं चैव विस्तरे उन्नतोदरम राम
ध्ये तु रक्तान्ते शुभलक्षणे तारकानत्रिभागेन दृष्टिः स्यात्पंचभागिकी द्व्यंगुलौ तु भ्रुवोर्मध्यं नासामूलमथां ६

गुलं नासाग्रविस्तारं तद्वन्नासपुटद्वयमुन्नतं नासापुटविलं तद्वद्द्व्यंगुलमुदाहृतं हनुके द्व्यंगुलेन द्वकर्णमूला
द्धि निःसृते हनुयमंडलं तद्वद्विस्ताराद्द्व्यंगुलं भवेत् त्र्यर्द्धांगुलाभ्रुवोराजीमनालसदृशीमता त्र्यर्द्धांगुलसम
स्तद्वदुन्नतो ह्यत्र तु विस्तरे निष्पावसदृशं तद्वन्नासापुटद्वयं भवेत् सन्धिर्णीन्यो तितन्येतकर्णमूलान्षडंगुले
कर्णौ तन्मुसमौ ज्ञेयावूर्द्ध्वं च चतुरंगुलं द्व्यंगुले कर्णपार्श्वे तु मात्रामेकां तु विसृते कर्णयोरुपरिष्टात्तु मस्तकं द्व
दशांगुलं ललाटपृष्ठादूर्द्ध्वं प्रोक्तमष्टादशांगुलं षट्त्रिंशदंगुलं चापि परिणाहः शिरोगतः सकेशानि
चयस्यास्य द्विचत्वारिंशदंगुलः केशांताद्धनुकान्तं द्वदंगुलानि तु षोडश ग्रीवामध्ये परिणाहश्चतुर्विंशतिकांगु
लः अष्टांगुला भवेद्ग्रीवा पृथुत्वेन विशिष्यते स्तनग्रीवांतरं प्रोक्तमेकतालं स्वयंभुवा स्तनयोरंतरं तद्वद्
द्वादशांगुलमिष्यते स्तनयोर्मंडलं तद्वद्द्व्यंगुलं परिकीर्त्तितं चूचुकौ मंडलस्यांतर्यवमात्रावुभौ स्मृतौ द्वितालं
चापि विस्तारे वक्षस्थलमुदाहृतं कक्षे षडंगुले प्रोक्ते बाहुमूलस्तनांतरे चतुर्दशांगुलौ पार्श्वावंगुष्ठस्तु हि

७ रंगुलः पंचांगुलपरिणाहा अंगुष्ठाग्रं ततोन्नतं अंगुष्ठस्य समातस्यदायामस्मान्प्रदेशिनी तस्माद्योऽर्द्धभागेन
हीयतेमध्यमांगुली अनामिकाष्टभागेन कनिष्ठाचापिहीयते पर्वत्रयेणचांगुल्योंगुल्योष्ठद्व्यंगुलोस्यतो
पार्स्मिद्व्यंगुलमायामनुकल्पयेच्चायुक्तोर्त्तिता द्विपर्वांगुष्ठकः प्रोक्तः परीणाहेनसद्गुताः प्रदेशिनीपरीणाह
स्त्र्यंगुलः समुदाहृतः कनिष्ठाचाष्टभागेनहीयतेक्रमशोद्विजाः अंगुलेनोच्छ्रयः कार्यो अंगुलस्यविशेषतः
नदंदैर्नतुशेषाणामंगुलीनांसमुच्छ्रयः जंघाग्रेपरीणाहस्तु अंगुलानि चतुर्दश जंघामध्येपरीणाहस्तत्रैव
वाष्टादशांगुलः जानुमध्येपरीणाहएकविंशतिरंगुलः जानूच्छ्रयोऽङ्गुलःप्रोक्तोमंडलंतुत्र्यंगुलं ऊरु
मध्येपरिणाहस्तुअष्टविंशतिकांगुलः एकत्रिंशोपरिष्टाच्चवृषणौतुत्र्यंगुलौ अंगुलंचतथामेढ्रंपरिणाहे
षडंगुलं मणिबंधानसमौविद्यात्कोशारेखांतथैवच मणिकोशपरीणाहश्चतुरंगुलइष्यते विस्तारेणाभवे राम
नहृनकटिरष्टादशांगुलं द्वाविंशतिस्तथास्त्रीणांस्तनौच द्वादशांगुलौ नाभिमध्येपरीणाहो द्विचत्वारिंश ७

द्व्यंगुलः पुटवेधं च पंचाशान्नकर्णयोः वैतस्त्यं वेष्टनं कर्णयोरूर्ध्वविस्तारस्तु स्कंधो प्रोक्तो षडंगुलो मूलांगुलो नु विस्तारे ग्री
वांचैव नु निर्दिष्टेन परिणाहेन ग्रीवा कलाहृद्दशानिर्दिष्टेन आयामो भुजयोस्तद्वद्विचत्वारिंशदंगुलः कार्यं
नु बाहुशिखरं प्रमाणो षोडशांगुलं उद्धृय हृदयपर्वं नु विस्तारद्वादशांगुलं अग्रपर्वांगुलहीनेन तु द्वितीयं प्रकल्पते॥
बाहुमध्ये परीणाहो भवेद्द्वादशांगुलः षोडशोक्तः प्रबाहुस्तु षडंगुलो नखरोमतः सप्तांगुलं करतलं मध्यमांगु
लं पंचकं अनामिका मध्यमायाः सप्तभागेन हीयते तस्यानु पंचभागेन कनिष्ठा परिहीयते मध्यमायास्तु हीना
ष्टैपंचभागेन तर्जनी अंगुष्ठः तर्जनीमूलादृश्यः प्रोक्तस्तु तत्समः अंगुष्ठपरिणाहस्तु विज्ञेयस्तु त्र्यंगुलः शेषाणा।
मंगुलीनां नु भागभागेन हीयते मध्यमामध्यपर्वं नु अंगुलद्वयमायतं पर्वोपर्वस्तु सर्वासां तस्मात्तस्याः प्रहीय
ते अंगुष्ठमध्यपर्वं नु तर्जन्यास्सदृशं भवेत् पर्वद्वयाधिकं तद्वदग्रपर्वं मुदाहृतं पर्वार्द्धेन नखान विद्यादंगुलि
षु समं ततः स्निग्धप्रशस्तां प्रकुर्वीत ईषद्रक्तं तथान्तः निम्नपृष्ठं भवेन्मध्ये पार्श्वतः कलयोच्छ्रितं तथैव केशाव

८ लग्र्यः स्कंधोपरि द्व्यंगुलाः स्त्रियः कार्या भ्रुवि हृद्धिः स्तनौ रुद्रपचाधिकाः चतुर्दशांगुलायाममुदरं नाभ्युनिर्दि
शेत नानाभरणसंपन्नाः किंचिद्दुलभुजाः शुभाः किंचिद्दीर्घं भवेद्धृक्षमलकावलि रुद्गमाः नासाग्रीवालल्लाटं च
सार्द्धमासां त्रियंगुलं सधड्डांगुलविस्तारः शास्यते धरपल्लवः अधिकं नेत्रयुग्मं तु चतुर्भागेन निर्दिशेत् ग्रीवाव
लिभ्रुवकर्णेष्वा किंचिद्दीर्घंपलोचरूपा एवं नारीषु सर्वासु देवानां प्रतिमासु च नवतालमिदं प्रोक्तं लक्षणं पा
पनाशनं श्रीहयशीर्षपंचरात्रे श्रीभगवद्ब्रह्मसंवादे अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रतिमालक्षणं परं पञ्चक
स्य विदारस्मात् गृह्याद्यतरं परं अभिप्रेतप्रमाणं तु नवधा च विभाजयेत नवमे भास्करैर्भक्ते भागं स्वांगुल
मुच्यते द्व्यंगुलं गोलकं नाम्ना कलानेत्रं तदुच्यते भागमेकं त्रिधा भक्त्वा पार्ष्णिभागं प्रकल्पयेत् भागमेकं
नपाजानोर्ग्रीवायां भागमेव च मुकुटं तालमात्रं स्यान्नालमात्रं तथा मुखं नालमात्रेण कंठं तु नाले राम
न हृदयं तथा नाभिमेद्रन्तरं नालं द्वितालानूरू कौ तथा नालद्वयेन जंघा तु सूत्राणि ग्णु सांप्रतं का ८

र्य्यं सूत्रद्वयं पादे जंघामध्ये तथापरं जानौ सूत्रद्वयं कार्य्यमूरुमध्ये तथापरं मेढ्रे क्रे तथापरं कार्य्यं कट्यां
सूत्रं तथापरं मेखलाबंधसिद्ध्यर्थं नाभ्यां चैवापरं तथा हृदये च तथा कार्य्यं कण्ठे सूत्रद्वयं तथा ललाटे चा
परं कार्य्यं मस्तके च तथापरं मुकुटोपरि कर्त्तव्यं सूत्रमेकं विचक्षणैः सूत्राण्युद्दिष्टदेयानि सर्व्वे वहुरसन्नम
कस्यचित्कांतरे रौ वर्णं दत्त्वा शिरा दापयेत् मंत्रमस्त्रारितां स्मरन् न्यस्त्रारायेव निवेशयेत् ललाटे नासिका
वक्त्रं कर्त्तव्यं चतुरंगुलं ग्रीवा कर्णानुकर्त्तव्यमायामाच्चतुरंगुलं द्व्यंगुले हनुके कार्य्ये विस्ताराच्चिबुकं तथा
त्र्यष्टांगुलं ललाटं तु विस्तारेण प्रकीर्त्तितं परेणाद्व्यंगुलौ शंखौ कर्त्तव्यावलकान्वितौ चतुरंगुलमाख्या
नमंतरं कर्णनेत्रयोः द्व्यंगुलौ पृथुकौ कर्णौ कर्णौ द्व्यंगुलपंचमे भ्रूसमेन तु सूत्रेण कर्णस्रोतः प्रकीर्त्तितः
विद्धं षडंगुलं कर्णमविद्धं चतुरंगुलं चिबुकेन समं विद्धमविद्धं वा षडंगुलं एवं रूपां तथा शष्कुलीं कल्प
येत्तथा त्र्यंगुलेनाधरः कार्य्यस्तस्मादर्द्धेनोत्तरापरं त्र्यर्द्धांगुलेन तथा गोलं वक्त्रं तु चतुरंगुलं आयामेन तु वे

२ पुष्पानलाद्र्धमंगुलमुच्यते । न्मव्यान्नमेवंस्यात्कक्षं व्याप्तं ह्यंगुलमुच्यते नासावंशसमुच्छ्रायं मूले त्वेकांगुलं
मतं उच्छ्रितं ह्यंगुलं वाप्येकं रवीरोयमानतः त्मना स्वंतरं च द्वयोः कार्यं चतुरंगुलमानतः ह्यंगुलं नासिको
षं तु ह्यंगुलं चांतरं तयोः तारानेत्रत्रिभागेन दृष्टिः तारायं च माणिका ह्यंगुलं नेत्रविस्तारं द्वौ ताते चार्द्धांगुला
मता नन्मुमारास्भुवोर्लेख्यो भ्रुवौ नेत्रसमे मते भ्रूमध्ये ह्यंगुलं कार्यं भ्रूदैर्घ्यं चतुरंगुलं षट्त्रिंशदंगु
लायामे मस्तकस्य तु वेष्टनं मस्तीनां केशवादीनां ह्यत्रिंशद्वेष्टनं भवेत् पंचनेत्राद्योग्रीवा हि स्तारद्वेष्टनं ।
पुनः त्रिगुणं तु भवेदूर्ध्वं विस्तारेणाष्टांगुलं पुनः ग्रीवा त्रिगुणमायामं ग्रीवा नस्तोऽन्तरं भवेत् तत्के षोडशांगुलौ
कार्यौ त्रिकलावंशकौ भुजौ गुह्यनेत्रौ स्तनौ बाहू प्रबाहू षोडशांगुलौ त्रिकलं विस्तरेणैव बाहू प्रबाहू चापि तु
न समौ बाहुदैर्घ्ये तु ज्ञेयः परिणाहः कलानवः सप्तदशांगुलो मध्ये कूर्परोर्ध्वं च षोडश कूर्परस्य भवे राम
त्राह त्रिगुणः पुरस्तन्न नाहः प्रबाहुमध्ये तु षोडशांगुल उच्यते स्मप्रहस्तेपरीणाहो द्वादशांगुल उच्यते २

विस्तारेणाकरतलंकीर्त्तितंतुषडंगुलं दैर्घ्यंतसप्तांगुलंकार्यंमध्यमापंचांगुलामता तर्जन्यनामिकाचा
पितस्मादर्द्धांगुलंविना कनिष्ठांगुष्ठकौकार्यौ चतुरंगुलसंमितौ द्विपर्वांगुष्ठकःकार्यःशेषांगुल्य
स्त्रिपर्विकाः सर्वासंपर्वणोर्द्धंतनखमानंविधीयते वक्षस्तोयस्तुमाणंचजठरांतरप्रमाणके द्व्यंगुलेकं
भवेन्नाभिवेधेनचप्रमाणतः नाभीमध्येपरीणाहोद्विचत्वारिंशदंगुलैः स्तनंतरस्तनयोःकार्यंतालमा
त्रंप्रमाणतः चुबुकोप्यथमानेनतुहृदयेमंडलंभवेत् चतुःषष्ट्यंगुलंकार्यंवेष्टनंवक्षसस्फुटं च
तुर्मुखंतुतदर्धावेष्टनंपरिकीर्त्तितं परीणाहस्तथाकंठेचतुःपंचाशदंगुलैः विस्तारश्चोरुमूलेतुप्रोक्त।
तेद्वादशांगुलः तस्मादभ्यधिकंमध्येततोनिघ्नतरंक्रमात् विस्तृताष्टांगुलंजानुत्रिगुणंपरिणाहतः
जंघामध्येतुविस्तारःसप्तांगुलउदाहृतः त्रिगुणापरिधिस्त्वास्यजंघाग्रेपंचविस्तरात् त्रिगुणःपरि
धिस्त्वास्यपादौतालप्रमाणकौ स्वायामात्तुच्छ्रितौपादौचतुरंगुलमेवच गुल्फापूर्वकर्त्तव्यंप्र

१० माराणाञ्चतुरंगुलं त्रिकलं विस्तृतौ पादौ द्व्यंगुलोऽङ्गुष्ठकः स्मृतः पंचांगुलं तु नाहोस्य दीर्घत्वं तु प्रदेशिनी
अंगुष्ठमानाऽशाष्टमांशोनाः शेषांगुल्यः क्रमेण तु सपादांगुलमुत्सेधमंगुलस्य प्रकीर्त्तितं पादोनमंगु
लः कार्य्यमंगुष्ठस्य नखं सदा अर्द्धांगुलं तथान्यासां क्रमादूनं तु कारयेत् द्व्यंगुलो वृषणौ कार्यौ मे
ढ्रं तु चतुरंगुलं परिणाहेन कोशाग्रे कर्त्तव्यं चतुरंगुलं षडंगुलपरीणाहो वृषणोपरि कीर्त्तितो एव
मानं कृतं कार्य्यं प्रसन्नवदनेक्षणा प्रतिमा वासुदेवस्य मानेनानेन सत्तम श्रीनारदपंचरात्रे श्री
भगवन्नारदसंवादे चिबुकाच्च ललाटान्तं विस्ताराद्व्यंगुलौ कर्णौ तन्मात्राद्विगुणौ छिद्रौ कर्णस्यापस
मं विद्धि भ्रूमध्ये स्याच्चांतरं कर्णावटस्य मध्यस्थोऽर्द्धमानेनार्द्धांगुलोत्सृतौ कर्णच्छिद्रस्य चोर्ध्वे एक
योऽमध्येऽङ्गुलो नरः अंगुला कर्णपाल्योऽस्य पार्श्वः स्याद्वा पृष्ठपाश्चे लतायां शिरसेऽच्च मायामाञ्च राम
तुरंगुला अर्द्धांगुलेन वै कार्य्यामध्यस्थूला ततः कृशा भ्रूमध्यमंगुलसमं नासा चतुरंगुला अंगुला चा १०

ततः कार्य्यास्तिलपुष्पाकृतिस्तथा नेत्रयोरंतरं ज्ञेयं द्व्यंगुलं नेत्रतस्तथा दैर्घ्येण त्र्यंगुलं नेत्रं तदायामे
नवांगुलं त्र्यंशेन तारकं मध्ये ज्योतिस्त्र्यंशभागतः घ्राणाधश्चत्वांगुलेनैव पादहीनेन गोडिका कर्णस्य
नेत्रनिशाद्दूलैकांशेन ततोधरः उत्तरोष्ठोप्यधस्तस्य चुबुकमानेनांगुलं स्मृतं द्व्यंगुलं चिबुकं विप्र उच्छ्रा
येन प्रकीर्त्तितं विस्तारस्त्र्यंगुलो ज्ञेयः सृक्किणी चतुरंगुले ईषद्धीनस्तितं तेन कर्णपाल्योः परस्परं क
पोलमध्ये शशिवन्नतं तन्मध्ये चतुरंगुलो नौचगंजैः समो कुर्य्यात् त्र्यंशपूर्णौ मनोरमौ कर्णौ घ्राणस्त्र्यं
गुलः स्याद्विस्तारेण तु नारद षडंगुलोऽथ परिधिस्त्रिगुणः परिकीर्त्तिताः कंबाधिस्थितं च ग्रीवायाव
स्यादरविंदुने उन्नतत्वे न विहितं स दैव द्वादशांगुलं द्विगुणं तच्च विस्ताराद्व्यंगुलं स्तनमंडलं एतयो
श्चुचुकं कार्य्यं मध्यमांशं त्वेकांगुलं परस्परं स्यात्स्तनयोरंतरं द्वादशांगुलं षडंगुलौ स्तनावंशोवि
स्तारेण महामते प्रोन्नतत्वेन कुर्य्याच्च हस्तमूलात्तु षडंगुलं उच्छ्रायेण तु नाम्यंतं कुर्य्यात् द्वे द्वादशांग

११ लं कुर्य्यात्प्रदक्षिणावर्त्तं नाभिमेव्यावधि द्विज उच्छ्रायेण च संपाद्यं समं द्वादशांगुलं नाभेरधस्तादुदरं स
पाद्यं चतुरंगुलं श्रोणिः स्यात्कटिभूभागो विस्तारेणोदरं भवेत् द्विसप्तांगुलमानस्यात्परिधिर्द्विगुणः स्मृतः
कुर्य्यात्पुंजघनं विपुलं उच्छ्रायेण षडंगुलं त्रिगुणां परिधानेन परिधिस्तु कटेः स्मृतः त्रिषडंगुलविस्तीर्णौ क
टिमानसमाहृतं षट्त्रिंशदंगुला विप्र परिधेस्तु कटेः स्मृताः ऊर्वोश्च जघनं विपुलं उच्छ्रायेण षडंगुलं द्व्यं
गुलेन च विस्तीर्णौ वलौ चतुरंगुलौ त्रिचतुष्कलसंपूर्णौ ऊरुदंडौ ततो द्विजः उच्छ्रायेण च कर्त्तव्यौ चतुर्वि
शांगुलं भवेत् पश्चमूलौ क्रमस्तावो संलग्नौ गजपाणिवत् विस्तारेण तु कुर्वीत ऊरुमूलं षडंगुलं षट्
त्रिंशदंगुलं नाभावूरुमध्ये नवांगुलं ऊर्वोरप्यवसाने तु वेष्टनं त्वेकविंशतिः त्र्यंगुलं भुनिषा द्व्यंगुलपरितोजा
नुमंडलं विस्तारमनुत्तिं वा पिजानोरप्यधुना सृतागु द्विद्वादशो नांगुलेन जानो विस्तार उच्यते षडंगुलेन वि राम
स्तीर्णं जंघामूलं प्रकीर्त्तितं जंघामध्ये तथा नाभावष्टाव प्यथ विंशतिः जंघावसाने विस्तारो ह्येष पंचां २

गुल्फोमुने तमेवविसृतो कृत्यं तस्यैव परिधिर्भवेत् गुल्फादधस्त्र्यंगुलः स्यात्पादो ह्युपस्तु नारद पार्ष्णिश्च
पंचतो यावदंगुष्ठाग्रं द्विजोत्तम पादस्य नावै ह्यंशैः स्यादंगुलानां द्विसप्तकं षडंगुलेन विततं कूर्मपृष्ठोन्नतं
क्रमात् चतुर्भिरंगुलैर्दीर्घमंगुष्ठपरिकीर्तितं त्रिगुणं वेष्टनं तस्मादैर्घ्यं तस्माद्दशाधिका पादप्रदेशिनी का
र्यातत्समीपस्थितांगुलिः अंगुष्ठस्य समा कार्या पादन्यूनात्वनामिका अनामिकायाः पादेन हीना पा
दकनीयसी अंशेन विद्धि सर्वासां पर्वामानं तु नारद पर्वार्द्धं तु नखाः कार्या अर्द्धं तु स्निग्धाः शुभाः षट्त्रिं
शदंगुलं विपुलं पादस्य समा तथा गोमुखं वा क्रमान्निम्नं यावदंगुलविंशति मध्यप्रदेशाद्विततं पंचषड्वं
शो च क्रमात् सुश्लिष्टं प्रविभक्तं च विभक्तं च तथा मुने समीलितं मत्स्ययुग्मं ह्यामध्यं चांगुलं मता स्वक्षेल्लो॥॥
स्फिजौ कार्यौ विस्तरात् षोडशांगुलौ सविभक्तौ च पीनौ च करिकुंभोपमौ स्मृतौ अधस्तात्तस्य पाशिवरा
ह्याहुः स्यात् षोडशांगुलः तयोर्वंशांगुलं विद्धि उपचाहं द्विजोत्तम मणितं वंशप्रदेशात्तु तत्र त्र्यंगुल उच्यते

१२ मध्यमांगुलिपर्य्यंतं मणिबंधावसानतः द्वादशांगुलमानस्तु कूर्परस्यान्परिवर्तुलः चतुरंगुलविस्तीर्णः
परिधिस्त्रिगुणो मतः मूलतस्त्वोपबाहुर्वै पंचांगुलतुदाहृतः त्रिगुणाश्च तदुत्साहस्तं क्रमात्स्त्रामयेच्छ
नैः गोपुच्छसदृशां कृत्वा यथा स्याद्धि कलामुने मणिबंधप्रदेशाद्वि स्तरेणाथ प्रवेष्टनात् तथांगुलप्रमाणे
न पाणेर्मतः शृणु मुनेरंगुलमानानि विद्धि सप्तांगुलांसदा पंचांगुलप्रमाणेन त्रिकाद्विस्तार उच्यते निम्नं क
रतलं कुर्यात् शुभरेखा विभूषितं तत्र मध्यांगुलिं विप्र विद्धि पंचांगुलां सदा तस्याश्च प्रथ्यंगुलिः पार्श्वे
ऊना श्चार्द्धांगुलेन वै तत्समं च यवांशहीना च निम्नं कार्या कन्योपासी सार्द्धद्व्यंगुलमंगुष्ठं हि पर्व परिकीर्त्ति
तं त्रिपर्वाण्यन्याश्चांगुलयः पर्वार्द्धं नतखाः स्मृताः गोपुच्छसदृशी कार्या श्चांगुल्योंगुलभागमता पाद
हीनाः कनीयस्याः सपादाश्चांगुलो क्रमात् सुप्रमाणस्य विस्तार त्रिगुणं विद्धि वेष्टनं कूर्मपृष्ठनखाः राम
सर्वे स्युरत्नस्त्वार्द्धचंद्रवत् केशोरलकजातं तु ललाटोपरि शोभनं ललाटोर्द्धांगुलिप्रस्था सीनकार्या १२

त्रिवलिसंयुतं वाणहीनं च स्तनेऽंगुलपरिमाणौ हृदयाभ्यांतं मुखं नम्नजिह्वानु चतुर्दशोर्ध्वे दैर्घ्ये द्वाविंशं कथि
तं नासाललाटचिबुकग्रीवाश्चतुरंगुलास्तस्याः कर्णौ द्वे द्व्यंगुले च हनुके चिबुकं च द्व्यंगुलं च पुस्तकं स्य
ष्टांगुलं ललाटविस्तारं द्व्यंगुलौ पयोधरौ चतुरंगुलौ च शंखौ कर्णौ च द्व्यंगुलं पृथुलौ कर्णोपान्तः
कार्यौ द्वे पंचमे भ्रूसमे नम्रे नासाकर्णौ मानः सुकुमारकं च नयपुटं घसमं चतुरंगुलावशिष्टकपालि
नेत्रांतकर्णापोर्विवरं अधरांगुलप्रमाणात् तस्याद्वे दो त्रोष्ठं च अर्द्धांगुलानुगुंफावक्त्रं च चतुरंगु
लायतं कार्यं विपुलं तु सार्द्धमंगुलं मध्यान्तस्यांगुलं स्यान्न द्व्यंगुलं तु गोनासापुटौ तु नासापुटाग्र
तोन्नया सार्धांगुलमुच्छ्राया श्चतुरंगुलमंतरं चापरहनोः द्व्यंगुलमिति सृक्किकोशो द्वे नेत्रे तन्त्रिभागिका
तारा हृत्कुनासापंचांशो नेत्रविकाशतोऽंगुलं भवति पर्यंतात्पर्यंतात् दशाभ्रुवोर्द्ध्यंगुला भ्रुवो लेखा॥
भ्रूमध्ये द्व्यंगुलकं भ्रूदैर्घ्यं स्यात् अंगुलचतुष्कं च कार्यो नुकेशरेखा भ्रूवंशसमांगुलार्द्धवीस्तीर्णा ते

१३ ङ्गांतेक खीरकमुपन्यसेदंगुलप्रमितं द्वात्रिंशत्परिणाहाच्चतुर्दिक्षा या मध्यांगुलानि शिरः द्वादशानुचिबुकमीशि
दश्यंते विंशतिरहश्या । अस्यंशके सनिवपंचोऽशादैर्घ्यं गलमज्जितप्रोक्ता ग्रीवा दशविस्तीर्णा परिणाहोऽविं
शतिः शेकाकंठाद्वादश हृदयं हृदयान्नाभिश्चतत्प्रमाणेन नाभेर्मध्यान्मेढ्यांतरं च तत्तुल्यमेवोक्तं ऊरूचां
गुलमाने श्चतुर्युता विंशतिस्त्याजंघे जानुकपित्थे चतुरंगुले च पादे च तत्तुल्यौ द्वादशदीर्घे विस्तरयुतया
च पादौ त्रिकायतांगुष्ठो पंचांगुलपरिणाहो प्रदेशिनी त्र्यंगुलदैर्घ्यं अष्टांशा अष्टांशोनाः शेषांगुल्यः
क्रमेणाकनिष्ठाः चतुर्थभागमंगुलमुत्सेधोऽङ्गुष्ठकस्योक्तः अंगुष्ठनखं कथितं चतुर्थभागोनमंगुलं त
न्यैः शेषनखानाम द्व्यंगुले कमात किंचिदूनं च जंघाग्रे परीणाहश्चतुर्दशोक्तस्तु विस्तारोऽस्यं च मध्ये च सप्त
विपुलाः परिणाहस्त्रिगुणितास्सप्त । अष्टौ जानुमध्ये वैपुल्यं त्र्यष्टकं तु परिणाहः विपुलाश्चतुर्दशो राम
रुमध्ये द्विगुणास्तु तत्परिधिः कटिरष्टादशविपुला चत्वारिंशच्चतुर्युता परिधौ त्र्यंगुलमेकं नाभिर्वेधेन १३

तथा प्रमाणेन चत्वारिंशद्द्विगुणा नाभीमध्येन मध्यपरिणाहः स्तनयोः षोडशा चांतरं चांतरमूर्द्धकक्षे
षडंगुलके मुष्कावंशौ द्वादश बाहू कार्यौ तथा प्रबाहू च बाहू षड्विंशतीर्यौ प्रतिबाहू त्वंगुलचतुष्कं षोडश
बाहुमूले परिणाहो द्वादशाग्रहस्तेन च विस्तारेणाकरतलं षडंगुलं सप्तदैर्घ्येण पंचांगुलानि मध्याद् ।
प्रदेशिनी मध्यपर्वदलहीना अनयातुल्या चानामिका कनिष्ठानुपर्वीना पर्वद्वयमंगुष्ठः शेषांगुल्यस्त्रि
पर्विकास्तेषाः नखपरिमाणं कार्यं सर्वासां पर्वणोऽर्द्धेन देशात्तरूपभूषणावेशालंकारमूर्त्तिभिः कार्या
प्रतिमा लक्षणयुक्ता संविहिता वृद्धिदा भवतीति ६८ इति हरिभक्तिविलासटीकायामष्टादशः १८॥
मूलं किंच ग्रीवावलिस्त्रकत्रयाकिंचिदर्द्धांगुलोछ्रया एवं नारीषु सर्वासु देवानां प्रतिमासु चानवतालमि
दं प्रोक्तं लक्षणं पापनाशनं अथ मत्स्यादीनां श्रीमूर्त्तीनां विशेषः॥ श्रीहयशीर्षीये प्रतिमाप्रसंगे मत्स्य ।
कां वर्णपूरेणाग्रन्हीपुः सर्वचारिणः नदीतीरे तथा देवे प्रतपस्थाने तथा पुनः पाषाणकर्कराल्पोहचूर्ण

१५ निस्समभागतः मल्लिकायां प्रयोज्याप्यक्वायेत प्रपीडयेत् स्वादिरेणार्जुनेनाथ सर्जसीचेष्टकं कुसैः कोट
जैर्वा पसेहे दैर्दधिक्षीरघृतादिभिः आलोड्य मल्लिकां तैस्तैस्थापनेस्थापयेत्पुनः मासं पर्युषितं कृत्वा प्रतिमां
परिकल्पयेत स्थापयेत्प्रतिमां मूलं रत्नन्यासस्य चोपरि मूलं च स्वादिरादीनां पत्रपानां प्रकल्पये
त विंशोत्तरं शतं मूलं कुर्याद्वा पंचविंशति प्रतिमांगुलमानेन कृत्वा संस्थापयेद्बुधः चतुर्दशांगुलं
प्रोक्तं स्वपादं तलमेव वा सप्तविंशति चाधस्तात्तन्मध्ये षोडशांगुलं मुखं पंचविंशांगुलौ चोरू सार्द्धत्रिकलम
लकं उरस्स्तनेसमेजंघेपादौ चतुरायसंमितं नेत्रद्वयेस्य प्रदिष्टमर्द्धांगुलसमन्वितं द्विगोलकाभवे
द्भीवा त्र्यर्द्धांगुलसमन्विता भागस्वरद्वित्रस्यामि पंचविंशकेन या मर्द्धार्द्धमंगुलं द्वाभ्यां दया
दिक्षुभागशः पंचविंशांगुलं वक्ष्योविस्तारेण प्रकीर्तितं कटिर्विस्तारतः काष्ठावेदशाष्टदशां राम
गुला पंचविंशांगुलो बाहू आयामेन प्रकीर्तितौ तथा सप्तदशप्रोक्ता आयामे प्रबाहुकौ मसि १५

वंधः कलायामस्तस्मात्प्रतिमस्तकं आयामेमध्यमायास्तु षडंगुलरतिस्मृतः एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं दशताल
स्मृतं पुनिमाश्च नुर्येनकर्मार्चापरिकीर्त्तिता नत्रिभागेरातत्सीदं कुर्य्याद्विजसत्तमं अथवाभीमर्त्तिविशेषे
तापरिमाराविग्रादिमानस्थे अतःपरंप्रवक्ष्यामि देवाकारान्विशेषतः दशतालः स्मृतोरामोबलिर्वैरोचनस्त
था वाराहोनारसिंहश्च सप्ततालस्तु वामनः मत्स्यकूर्मौ नु निर्दिष्टौ यथाशोभं स्वयंभुवा किंच महावाराहं प्रव
क्ष्यामि यथासंगदाधरं नीलाद्रिंदंष्ट्रोग्रघ्राणास्यंमेदिनीवामकूर्परे दंष्ट्राग्रेणोद्धृतां दीनां धरणीं प्रस्फुटल्लाम्बि
तां विस्मयोत्फुल्लनयनां तामुपरिष्टात्प्रकल्पयेत् दक्षिणं कटिसंस्थं च करं तस्य प्रकल्पयेत् कूर्मोपरि तथा पा
दमेकं नागेन्द्रमूर्द्धनि संस्तूयमानं लोकेशैः समन्तात्परिकल्पयेत् नारसिंहं तु कुर्वीत भुजाष्टकसमन्वितं रौद्रं
सिंहासनं नहं हि दारितवक्षसां स्तब्धपीनसटाकर्णं दारयन्तं दितेः सुतं विनिर्गतां त्रिजालं तं दानवं परिकल्प
येत् वमंतं रुधिरं द्वारं भ्रुकुटीवदने सतां युध्यमानं च कुर्वीत कांचितकरतावंधनैः परिश्रांतेन दैत्येन तर्जमा

१५ नंमुहुर्मुहुः दैत्यानप्रदर्शयेन्नत्रखड्गखेटकधारिणः स्तूयमानंस्तथाविष्णुंदर्शयेदमराधिपैः तथात्रिविक्रमं
वस्येवब्रह्मांडक्रमरोल्वणं पादपार्श्वेतथाराहुमुपरिष्टात्प्रकल्पयेत् नाभ्युत्पन्नाद्धामनंनद्वृत्तकल्पयेत्सक
मंडलं दक्षिणेछत्रिकांदद्यात्मुखंदीनंप्रदर्शयेत् भृंगारधारिणांतद्वद्विलितस्यचयाम्रतः वंधनंचास्य
कुर्वंनंगरुडंतस्यदर्शयेत् मत्स्यरूपंतथामत्स्यंकूर्मंकूर्माकृतिंन्यसेत् एवंरूपःसभगवान्कार्य्योनारायणो
हरिः विष्णुधर्मेन्नरेदेवदेवंतथाविष्णुंकारयेद्दृढउस्थितं कौस्तुभोद्भासितोरस्कंसर्वाभरणधारिणं सजलां
बुदसच्छायंपीतदिव्यांबरंतथा मुखाम्बकाम्पांभ्यत्वारोबाहवोद्विजसत्तमा सौम्यंतुवदनंनारसिंहंतु
दक्षिणं कपिलंपश्चिमंवक्रंतथावाराहमुन्नसं तस्यदक्षिणहस्तेषुबाणार्कंमुखलात्मयः चर्मेशंखवराविंदुचा
पेवनमालिनः कार्यणिविष्णुधर्मस्तवामहस्तेषुतुक्रमात् इतिमहाविष्णुः किंच एकवक्त्रोद्विबाहुश्च राम
गदाचक्रधरःप्रभुः इतिलोकपालविष्णुः किंच एकवक्त्रश्चतुर्बाहुः सौम्यरूपीसुदर्शनः सलिलाभ्याप्र १५

मेघाभःसर्वाभरणभूषितः उरसाकौस्तुभंबिभ्रत्किरीटंशिरसातथा शिरःपद्मदलस्येवास्यकर्ण्णेचचारुकीर्ति
कः पद्मचिह्नितलक्षणायतभुजस्तनुताम्रनखांगुलिः मध्येनत्रिवलिभंगशोभितेनसुचारुणा स्त्रीरूपधारिणी
कार्य्यास्त्रोणीनतस्यहमध्यगा तत्करस्यांघ्रियुगलोदेवःकार्य्योजनार्द्दनः तालांतपदविन्यासःकिंचिन्नि
म्नांतदक्षिणाः अनुदश्यामहीकार्य्योदेवदर्शनविस्मिता देवस्तुकटिवासेनकार्य्योजान्ववलंबिना वन
मालाचकर्ण्णयोर्देवजान्ववलंबिनी यज्ञोपवीतकर्ण्णंचनाभिदेशमुपागतं उत्फुल्लंकमलंपाणौकुर्य्याद्देव
स्यदक्षिणे वामपाणिगतंशंखंपांचजन्याकारंतुकारयेत् दक्षिणेतुगदंदेवीननमध्यासुलोचना स्त्रीरू
पधारिणीमुग्धासर्वाभरणभूषिता पश्यंतीदेवदेवेशंकार्य्याचामरधारिणी कार्य्यंतन्मूर्द्धिविन्यस्तंदे
वहस्तंतुदक्षिणं वामभागगतस्त्वकःकार्य्योलंबोदरेस्तथा सर्वाभरणसंयुक्तोविन्नविस्फारितेक्षणःक
र्ण्णंचामरकरोदेवीक्षणानतपरःकार्य्यंदेवकरंवामंविन्यस्तंतस्यमूर्द्धनि इतिश्रीवासुदेवःवासुदे

२६ वाचरूपेणाकार्य्यः संकर्षणः प्रभुः सतुमुत्पलवपुः कार्य्यो नीलवासा पद्मनभः गदास्थाने तु मुसलं चक्रस्थाने
तु हलांगलं कर्त्तव्योऽनंतनमव्योनैतौ नरूपौ रूपसंस्तुतौ इति संकर्षणः वासुदेवस्वरूपेण प्रद्युम्नस्तथा भवेत्
स तु दुर्वांकुरश्यामः श्वेतवासा विधीयते चक्रस्थाने भवेच्चापं गदास्थाने तथा शरः तथा बुधौ न कर्णौ व्यौ यथा
मुसलांगलौ इति प्रद्युम्नः एतदेव तथा रूपमनिरुद्धस्य कारयेत् पद्मपत्राभवपुर्घोरक्तांबरधरस्य तु चक्र
स्थाने भवेच्चर्म गदास्थाने सिरे वच चर्मस्थाने तु क्ररूपेण प्रांशुः खड्गो विधीयते इत्यनिरुद्धः किंच चक्रादीनां
स्वरूपाणि किंचित् पूर्वं प्रदर्शयेत् रम्याण्यायुधरूपाणि चक्रादीन्येव यादव वामपार्श्वे गताः कार्या देवा।
नां प्रवराध्वजाः सुपर्णा काञ्चनाभा गजनप्रतिष्ठिस्था तै यथोचितं किंचहं सोमतस्य तस्य थावृ म्मः कार्यो तद्रूपधारि
णः स्वं गीमतस्य तु कर्त्तव्यो देवदेवो जनार्दनः ऐश्वर्य्येमनिरुद्धस्तु वराहो भगवान् हरिः ऐश्वर्य्ये शक्तारंष्ट्र राम
यसमुद्धृतवसुंधरः नवराहो प्यथा कार्य्यः शेषोपरिगतः प्रभुः शेषस्तु नु भुंजः कार्य्यस्त्वाहरत्नफणान्वितः २६

ध्यास्तु पेयंकुलानयनो देवीवीक्षणानन्दरः कर्त्तव्योऽसौ सीरमुषलोधरो यो तस्य यादव सर्वभोगश्च कर्त्तव्य
स्तस्यैव रचितांजलिः आलीढस्थानसंस्थानस्तस्य वै भगवान् भवेत् मूर्त्तिमंतमनैश्वर्यं हिरण्याख्यं
विदुर्बुधाः ऐश्वर्यं या विनाशेन सनिरस्तो विमर्दनः वराहो यथा काय्यो धरानेकपिलवनस्थितः द्विभु
जस्तु यथा काय्यैः पिंडुनिर्वपणोद्यतः समयज्ञो रूपो वा वादुकूद्दानवमर्दनः वराहो वराहो वा कर्त्त
व्यः दंष्ट्राविदारणः ज्ञानवह्निः सरोवोत्तः ज्ञानं परमवर्द्धनः पीनस्कंधकटिग्रीवः कृशमध्यः कृशोदरः
सिंहाननो नरदेहश्च नीलभासः प्रभान्वितः आलीढस्थानसंस्थानः सर्वाभरणभूषितः ज्वालमाला
कुलमुखोज्ज्वलतकेशरमंडलः हिरण्यकशिपोर्वक्षः पाटयन् नखरैः खरैः नीलोत्पलाभः कर्त्तव्यो देवजा
तुगतस्तथा हिरण्यकशिपुर्दैत्यस्तमज्ञानं विदुर्बुधाः कर्त्तव्यो वामनो देवः संकरै गोत्रपर्वभिः पीनगात्रश्च
कर्त्तव्यो दंडी चाध्ययनोद्यतः दूर्वाश्यामस्तु कर्त्तव्यः कृष्णाजिनधरस्तथा सजलांबुदसंकाशस्तथाका

र्यास्त्रिविक्रमः दंडपाशधरः कार्य्यः शंखचक्रगदाधरः शंखचक्रगदापद्मकार्य्योस्तस्य स्वरूपिणः निर्दिष्टा
स्तेन कर्त्तव्याः शेषः कार्य्यश्च पूर्ववत् एकोर्द्धवदनः कार्य्यो देवो विस्फारितेक्षणः कार्य्यस्तु भार्गवो रामो ज
टामंडलदुर्दृशः हस्तेस्य परशुः कार्य्यः कृपाणेन धरस्य तु एमोदाशरथिः कार्य्यो राजलक्षणलक्षितः भर
तो लक्ष्मणश्चैव शत्रुघ्नश्च महाशयः तथैव सर्वे कर्त्तव्याः किंतु मौलिविवर्जिताः कृष्णस्तु कृशधरः कार्य्यो वि
लोत्पलदलच्छविः इंदीवरधरा कार्य्या तस्य साक्षाच्च रुक्मिणी सीरपाणिर्बलः कार्य्यो मुसली चैव कुंडली
श्वेतोतिनीलवसनो मदाघूर्णितलोचनः चापबाणधरः कार्य्यः प्रद्युम्नश्च सुदर्शनः राजन्दूर्वादलश्यामः श्वे
तवासा मदोत्कटः कामदेवस्तु कर्त्तव्यो रूपेणाप्रतिमो भुवि अष्टबाहुः स कर्त्तव्यः शंखपद्मविभूषणः चाप
बाणधरश्चैव मदाकुंचितलोचनः रतिः प्रीतिस्तथा शक्तिर्मदशक्तिस्तथोज्ज्वला चतस्रस्तस्य कर्त्तव्याः
पत्न्यो रूपमनोहराः चत्वारश्च करास्तस्य कार्य्या भार्य्यास्तनोपमाः केतुश्च मकरः कार्य्यः पंचबाणमुखो

महान् कर्त्तव्यस्त्वानिरुद्धोपि खड्गचर्म्मधरः प्रभुः शांर्गवः कार्य्यो महाहस्तः सुरूपोऽसौ विशेषतः शांबानिरुद्धौ
कर्त्तव्यौ यथा भौरङ्गवाससौ गोपालप्रतिमां कुर्य्यात्तवेणुवादनतत्परां बर्हापीडं घनश्यामां द्विभुजामूर्द्ध्वसं
स्थितां काषायवस्त्रसंवीतस्कंधसंन्यस्तचीवरः पद्मासनस्थो द्विभुजो ध्यायी वृद्धः प्रकीर्त्तितः दूर्वाश्यामो
नरः कार्य्यो द्विभुजश्च महाभुजः नारायणश्चतुर्बाहु नीलोत्पलदलच्छविः तयोर्मध्ये तु बदरी कार्य्या फल
विभूषणा नरनारायणौ देवौ वक्षमालाधराबुभौ च्युष्टचक्रोस्थितौ यानेभूतपुङ्के मनोरमे कृष्णाजिन
धरौ दांतौ जटामंडलधारिणौ पादेनचैकेन रथ्यांस्थितेनचैकेन चस्वनुगेन कार्य्यो हरिश्चात्र नरेणानुलम्बः
कृष्णोपि नारायणात्तुल्यमूर्त्तिः मूर्त्तिमत्यपि वीहस्तन्यस्तपादः सितः छविः नीलांबरधरः कार्य्यो देवो हय
शिरोधरः विद्धि संकर्षणांशेन देवं हयशिरोधरं कर्त्तव्योऽष्टभुजो देवस्तत्करेषु चतुर्षु च शंखचक्रगदाप
द्मान्साकारान्दर्शयेत्तु षः चत्वारश्च कराः कार्य्या देवानं देहधारिणां देवेन मूर्द्धि विन्यस्तासर्वाभरणा

१८ धारिणां पृथुमंत्रविद्रिः वैराग्यं कापिलं तत्तु माश्रितं मध्ये तु तत्करः कार्य्यस्तस्योत्संगगतः परः दोर्युगं चाप
रं तस्य शंखं च कपरं भवेत् पद्मासनोपविष्टं च ध्यानसंमितेक्षणः कर्म्मयोगः कपिलोऽयं जटामंडलदुर्दृशः ।
वायुसंबोधयीनांगः पद्माकच्चरणा हृदयः सनाजिनधरो राजन् सम्भ्रमयज्ञोपवीतवान् विभुर्मेत्र महापप्रकर्णिका
मध्यमास्थितः वैराग्यभावेन महानुभावो ध्याने स्थितः स्वं परं पमंतत् ध्यायं तत्पार्श्वे भुवनस्य गोप्तास्य
पूर्वकाष्ठपुरुषः पुराणः श्यामवर्णा तनुर्व्यासः पिंगलाश्मश्रोजटाधरः सुमंतुजैमिनिः पैलो वैशंपायनश्च तस्य
शिष्यास्तु कर्त्तव्याश्च लारः परिपार्श्वकाः गौरस्तु कार्य्यो वाल्मीकिर्जटामंडलदुर्दृशः तपस्यभिरतः शांतो नकृ
शोनच पीवरः वाल्मीकिरूपं सकलं दत्तात्रेयस्य कारयेत् जलमध्यगतः कार्य्यः शेषः पन्नगदर्शनः फणा
पुंजमहारत्नाद्युर्विरीक्षणितोधरः देवदेवस्तु कर्त्तव्यः शेषभोगांकसंस्थितः एकोभुजोऽस्य कर्त्तव्यस्तत्र जानौ प्र राम
सारितः कर्त्तव्यो नाभिदेशे तु तदा तस्यापरः करः तस्यैव न्यः करः कार्य्यो देवस्य पृष्ठितोधरः संतानमंत्रीधासि १८

नद्यैवास्यपरोभवेत् नाभीसरसिसंभूतेकमलेतस्यपादृग सर्वलक्ष्मीमयोदेवः प्रोग्नकार्य्यः पितामहः नालल
ग्नोचकर्त्तव्योयग्रस्यमधुकैटभौ रूपधारीणिभुजंगमश्चैकार्य्योरायथास्त्वारिणितथासमीपे तार्क्ष्यामरक
तपुरस्थः कौशिकाकारनासिकः चतुर्भुजश्चकर्त्तव्योवत्तनेत्रमुखस्तथा ग्रीवोरूजानुचरणः पक्षद्वयविभूषितः पु
भासंस्थानसौवर्णः कलापेनविराजितः छत्रंचपूर्णकुंभंचकरयोस्तकारयेत करद्वयंचकर्त्तव्यंतथाविरचितांज
लि यदास्यभगवान्पृष्ठेछत्रकुंभधरौकरौ [illegible] तत्र्योतुकर्त्तव्योदेवपादधरावुभौ किंचिल्लंबोदरः कार्य्यः सर्वा
भरणभूषितः विश्वकर्मशास्त्रेच लक्ष्मीनारायणौकार्य्यौसंयुतोदिव्यरूपिणौ दक्षिणस्थाविभोर्मूर्त्तिर्ल
क्ष्मीमूर्त्तिस्तुवामगाः दक्षिणांकंवलग्नोऽस्यवामहस्तसरोजभृक विभोर्वामकरोलक्ष्म्याः कुक्षिभागेस्थितः
सदा सर्वावयवसंपूर्णासर्वालंकारशोभिना सुनेत्रकपोलास्यरूपयौवनसंयुताः सिद्धिः कार्य्यासमीपस्था
चामरग्राहिणीशुभा कर्त्तव्यंवामनंसर्वदेवाधोभागगंसदा शंखचक्रधरौतस्यद्वौकार्य्यौपुरुषोपुरःवामनोह्य

१९ रकेयूरकटीरमणिभूषितौ उपासकसमीपस्थौ प्रभोर्वेत्रशिखात्मकौ रथानांयोगपरंचशिखामंजलिमास्थि
तौ इतिलक्ष्मीनारायणमूर्त्तिः पद्मासनसमासीनःकिंचिन्मीलितलोचनः घ्राणाग्रेदत्तदृष्टिश्च श्वेतपद्मो
परिस्थितः वामदक्षिणगौहस्तावुभावुत्संगभागगौ ततकरद्वयपार्श्वस्थेपंकेरुहमहागदे ऊर्द्ध्वकरद्व
येचास्यशंखचक्रापिसुदर्शनं योगस्वामीसविज्ञेयःपूज्योमोक्षार्थयोगिभिः श्रीहयशीर्षपंचरात्रे अतःप
रंप्रवक्ष्यामिमत्स्यादीनांतुलक्षणं षट्त्रिंशदंगुलायामंतदर्द्धेनतुविस्तृतं दैर्घ्याष्टमांशांगुष्ठकंतुका
रयेत रोहितंविरचितास्यंद्वादशांगुलमानतः कलैकंपुच्छतोमत्स्यपुच्छार्द्धकोद्गतंतथा कृतस्येवंविधस्ये
। हरोहितस्यमुखोद्धृतं कृत्वावांगुल्यपर्य्यन्तमुद्गच्छंतंस्वरोत्तमं रुकूर्मंकारयित्वेवं कूर्मंवास्थापयीतयः स्व
वंशोद्धरणांतस्यजायतेमुक्तिरेवच वेदांकलाष्टकायामंयोत्रमस्वद्विगालके हतसप्तांगुलेतस्यस्वक्षिणीत्वं पाम
गुलेमते सप्तांगुलंमुखंप्रोक्तंरदौसार्द्धकलौद्विज नासारंध्रंभवेन्नेत्रं यवहीनेःस्थिणीमते। किंचिद्वक्रो॥ १९

स्यात्तेषां नेत्रे द्वे गोलकसमायते· चतुष्कलं करौ मध्यं तद्वैर्द्ध्यं तु द्विगुणितं वस्वंगुलं भवेद्ग्रीवा नेत्रैकं चोन्नता तु
सा शेषं नृसिंहवत्कार्यं वराहस्य तु विग्रहं शेषाहिविष्टं तं पादे बाहुना धारयन् धरां शंखं वामे तथा लक्ष्म
गदा चक्रे तु दक्षिणे एवं नरवराहं च कृत्वायः स्थापयेन्नरः भवोदधिसमुत्तीर्णं राज्यं चाहतकंटकं प्राप्नुयान्ना।
त्र संदेहो ह्यत्र देहे वैवाभुवि तिर्यङ् नृसिंहदेवस्य तथा विपुलमाननं चतुर्नले स्यात्तथा नेत्रे स्कंधौ नालमितौ भ्रु
वौ भ्रुवौ व्याकुंचिते वक्त्रं विवृतं चोग्रदंष्ट्रकं लेलिहाना तथा जिह्वा समुद्धृतसटं शिरः दंष्ट्रे त्र्यंगुलनिष्क्रां
ते वक्त्राग्रे तु सिते तथा त्रिकलाभ्यधिकं वक्षः पंचनेत्राधिका कटिः द्विकलाभ्यधिकौ चोरू जानू चापि क
लाधिकौ जंघे सार्द्धकले मध्ये विस्तृतायै विभागतः ऊर्द्ध्वौ किंचित्स्थितौ पादौ बाहुमूले कलाधिकौ किं
चित्किंचिन्न्यूना हीनौ यथ्यंते चोपबाहुकौ वपुरित्थं नृसिंहस्य कुर्याद्देशिकसत्तमः जान्वंशेन समं स्थाप्य
विदारितमहासुरं भूषितं वैजयंत्या शुभमालयाङ्गे समन्वितं एवं चक्रधरं देवं नृसिंहं कारयेद्बुधः स्या

२० पयेत्स्थापनागायजयायमनरक्षेहरिं भुजंत्रिगोलकायामंशङ्खोद्विस्फारशोभितं पाणिपादंतृतीयांशंपुर्व्वद्धिपरसंत
या उर्व्वंघ्रिद्विनयायामविहीनमुखयुग्मकं कटिस्फिक्पार्श्वनाभीहृन्हृदुदुंवामनंवपुः कृत्वासंस्थापयेद्देवंमोहना
र्थायसर्व्वथा जामदग्न्यंतुकुर्व्वीतजटामुकुटमंडितं चतुर्बाहुंमहाभागंसर्व्वक्षत्रांतकंविभुं दक्षिणोपरशुंहस्तेवामे
दद्यात्तथाधनुः खड्गंदक्षिणहस्तेनुवामहस्तेनुखेटकं कुठारहस्तद्विभुजंकुर्य्याद्वारेणुकासुतं कृत्वैवंजामद
ग्न्यंतुस्थापयेघस्तुमानवः सर्व्विघ्नप्रभुपात[illegible]कामांश्चमनसेप्सितान् कुर्य्याद्दाशरथिंरामंसपत्नालंचतुर्भु
जंशरकार्मुकहस्तंतुशंखचक्रधरंशुभं दक्षिणोर्द्धेभवेच्चक्रंवामोर्द्धेशंखमेवच दक्षिणाधोभवेद्बाणोवामाधोध
नुरेवच द्विभुजंशंखहस्तंवारामंकुर्य्यात्सुकामदं कृत्वैवंराघवंरामंसर्व्वलक्षणसंयुतं क्रूरशत्रुविनाशायस्थापये
त्सर्व्वकामदं तृतीयंतुतथारामंचतुर्बाहुंप्रणम्यमे वामोर्द्ध्वेलांगलंदद्यादधःशंखंसुशोभनं गदांचक्रपाणौवा राम
दद्यात्संस्थानेशार्ङ्गचक्रयोः कृत्वैवंवलदेवंतुयोनरः स्थापयेच्छुभं पुत्रंददातितस्यासुविपक्षांश्चजयत्यसौ २०

दशतालं तथा चतुर्भुजं पद्मासनगतं हरिं पुलं वज्रवरांकुर्याच्छ्रीवत्सालंकृतं तथा मणिनाभं समाधिस्थं पद्मास्थं पद्म
लोचनं समाधिस्थो ज्ञानमार्गं योगदृष्टिं समन्वितं स्थापयेद्रूपकामस्तु पिनेव जगतः स्थितं कल्किनं तु चतुर्बाहुं
बद्धतूणं धनुर्द्धरं शंखचक्रधरं कुर्यात्तथा खड्गधरं प्रभुं द्विभुजं वा हयारूढं खड्गपाणिं सुरेश्वरं कल्किनं स्थापये
देवं शांकस्थानं लभेन्नरः इति दशावतारप्रतिमालक्षणं किंच आदिमूर्त्तिर्वासुदेवपूर्वमेवोदितो मया दक्षिणो
र्द्धे गदा यस्य वामोर्द्धे चक्रमुत्तमं ब्रह्मेशौ पार्श्वगौ नित्यं शेषमन्यच्च पूर्ववत् द्वितीयो वासुदेवोयं द्वापरादौ स
उच्यते द्विभुजो वाथ कर्त्तव्यो वामे शंखधरः प्रभुः वरदो दक्षिणे नाथ वासुदेवो द्विधोदितः बलदेवश्चतुर्बाहुः
कुंडलैकविभूषितः लांगली मुसली देवो गदापद्मधरो विभुः शंखचक्रगदापाणिः कर्त्तव्यो वरदोथवा प्रद्युम्न
स्तु चतुर्बाहुः शंखचक्रधरः प्रभुः चक्रं दक्षिणहस्ते च वामहस्ते धनुस्तथा शंखं च दक्षिणे दद्यात् दंडं वामे प्रदर्शये
त् प्रद्युम्नं कारयेद्देवं सर्वलक्षणसंयुतं स्त्रियौ चैवास्य कर्त्तव्ये खड्गचर्मधरे शुभे एतत्प्रीत्योर्मध्यगतं कंबुग्री

२१ वंसकार्मुकं द्विभुजं वा रहस्तं वा प्रद्युम्नं कारयेद्बुधः अनिरुद्धः कंबुग्रीवश्चतुर्बाहुः प्रभूषितः दक्षिणेस्य गदां दद्याच्चक्रशंखौ
तु वामतः दक्षिणे च तथा पद्ममनिरुद्धस्य दापयेत् नारायणश्चतुर्बाहुः कार्य्यस्तल्लक्षणं मया मूर्त्तिर्ह्येदशके सर्वे
कीर्त्तितं ब्रह्मणाः शृणु चतुर्मुखश्चतुर्बाहुर्बृहज्जठरमंडलः ऊर्द्धमूर्द्धजटाजूटः सकूर्चः समभेखलः शोभनं दक्षि
णे हस्ते दद्याद्दद्याक्षसूत्रकं श्रुवं च दक्षिणे दद्याद्वामहस्ते तु कुंडिकां आज्यस्थालीं कुशोपेतां वामहस्ते नियो
जयेत् शंखचक्रगदापाणिः कार्य्यो वा पद्मसंभवः सरस्वती च सावित्री वाम दक्षिणसंस्थिते कर्त्तव्या मुन
यो वा च परिवार्य्य व्यवस्थिताः विनिविष्टः सदा ब्रह्मा कार्य्योन्येज्यस्तनोः स्वयम्या नृसिंहवक्त्रमानुकिंचिदभ्य
धिकः सन् विष्णुरष्टभुजः कार्य्यश्चतुर्बाहुरथापि वा वैनतेयगतः सौम्यः संदष्टोष्ठपुटोऽपि वा खड्गं गदां शा
रं दद्याद्दक्षिणे करदोऽपरः कार्मुकं खेटकं चक्रं शंखं वामे प्रदापयेत् चतुर्भुजे गदां देयाद्दक्षिणे वरदो वरः राम
वामे शंखं च चक्रं च विष्णौ रेवं द्विधा मतः नरसिंहश्चतुर्बाहुः शंखचक्रगदाधरः शंखचक्रधरो वापि विदारितम २१

हास्यः चतुर्बाहुर्वा शंखं हस्ते शेषपाणिपद्मधृतः धारयन्बाहुनाथ्वा वामेनैकमलामथ्वा॥ पादलग्ना धराकार्या पद्मा
लक्ष्मीर्भुजस्थिता वराहं कारयेद्देवं शंखचक्रगदाधरं स्तन्नतानौ पुरास्येनैवराहनरकेशरी नवतालावध्यधि
कोपुरस्तात्कथितो नव इति नवव्यूहप्रतिमालक्षणं किंच अष्टबाहुर्बुधः कुर्याद्देवं त्रैलोक्यमोहनं गरुडासन
गं देवं पुण्यमेवयासिस्थितं॥ चक्रं खड्गं च मुषलं सांकुशं दक्षिणे न्यसेत् शंखं शार्ङ्गं गदां पाशं वामहस्तेषु विन्यसेत्
लक्ष्मीसरस्वतीकार्ये पद्मवीणासमन्विते किंच प्रतिष्ठासंग्रहे अष्टबाहुः पूर्वमेव कथितः पुरुषोत्तमः चतुर्बा
हुं द्विबाहुं च लक्ष्ये पान्कथयामि ते दक्षिणे शांतिदं हस्तं कुर्यात्पद्मं दयान्वितं वामोर्द्ध्वे कारयेच्चक्रं पांचजन्यं तथापर/
धः श्रीपुष्टिसहितं कुर्याच्चतुर्बाहुं सतोत्तमं प्रासादे स्थापयेन्नित्यं गृहे वामं तु पेपिवा अथ द्विबाहुतं देवं कुर्या
द्वेदद्वयेन तु एकं शांतिकरं हस्तमपरं चक्रभूषितं श्रीसरस्वतीसंयुक्तमेकमायतने न्यसेत् गदाचक्रधरं वापि
द्विभुजं पुरुषोत्तमं शीरपाणिसमोपेतमेकानेशान्वितं विभुं चतुरस्रायतने धाम्नि स्थापयेत्सर्वकामदं त्वतसीपुष्प

२२ संकाशंपीनवक्षःस्थलोरसं लावण्यामृततोयेनसिंचतमिवसर्वसर्वतः त्रैलोक्येयस्यरूपेणानभूतोनभविष्यति
तद्देवंकारयेत्सौम्यंपुरुषोत्तमसुत्तमं बलदेवंहिदार्द्ध्रं मदविभ्रांतलोचनं लांगलासक्तपाणिंतु मुषलोद्यतद
क्षिणं कुर्य्याद्वामतस्वाक्कौस्तुभांकंचकौस्तुभोभनौ धरचापधरौवापिवरशांतिप्रदौतथा कार्य्यौभुजौमहा॥
भागवलदेवस्यसत्तम भोगान्पंचाथवासप्तकुर्य्याद्दस्यत्वनंतवत् एकानंशांतयोर्मध्येकारयेत्सौम्यरूपिणीं
वरदांपद्महस्तांवादक्षिणेनभुजेनतु ज्योतिःस्थवामहस्तंतुकुर्य्याद्द्रष्टांतुरम्यवीर एवंतेद्विभुजांविष्णुःकल्पि
तःसर्वकामदः बलदेवेनसहितोभद्र्याचसमन्वितः देवस्यदक्षिणेपार्श्वेसुभद्रांविनिवेशयेत् ततःपरेमदाक्रां
तलोचनंस्थापयेद्बलं इतिपुरुषोत्तमः किंच विंशद्बाहुंविश्वरूपेकुर्य्यात्तल्लक्षणांशृणु चक्रखड्गंचमूषलंमंकुशं
पट्टिशंतथामुद्गरंचतथापाशशक्तिशूलंशरंतथा दक्षिणेषुप्रदद्याद्वैवामेषुश्रृणुतांपुनः शंखशार्ङ्गंगदापाशां राम
तोमरंलांगलंतथा परशुछुरिकांदंडंचर्मप्रक्षेपणांतथा नृसिंहोक्तंपरंमानंविश्वरूपस्यकीर्तितं चतुर्मुखंदक्षि २२

रोस्यचित्रं वामतो न्यसेत् स्तुवंतो मुनयः कार्या विद्रुवंतो निशाचराः ॥ इति विश्वरूपः वामपार्श्वेन शायितं कारयेज्ज
लशायिनं शेषपर्यंकगं देवं चतुर्बाहुं जनार्द्दनं श्रियाध्यैनैकचरणां सर्वालंकारभूषितं इति जलशायी किं च स्व
स्तनालानुकर्त्तव्या देवी लक्ष्मीः सुरेश्वरी ततक्रमं सौरकांडे तु कथिष्ये तवानघ नवतालिकदेहां तु कथामाना
मितः अष्टा सु भवेयवाधिके कार्यं यवहीना तु नाधिका गोलकेनाधिकं वक्त्रमूर्द्धं तिर्यग्विवर्जितं आयतेन यनेका
र्ये त्रिभागो नेर्ययवैस्त्रिभिः तदर्द्धेन तु वै पुल्लं नेत्रयोः परिकल्पयेत् कर्णापांगोऽधिकः कार्यः स हि शया समसंस्थि
तः नम्नं कलाविहीनं तु कुर्याद् दद्ययं सदा ग्रीवा सार्द्धकला कार्या तत् हिक्कारोपशोभिता नेत्रं विना तु विस्तारे ऊरुस्ता
उच्चपिंडिका चंक्रे स्फिचे क्वर्ताय यथायोग्यं प्रकल्पयेत् सप्तांशो नाम्न यांगुल्यो दैर्घ्यं विष्कुंभनाहतः नैनैक
वर्जिता यामाउं चो रुचतन्याकटिः मध्यं पार्श्वं च तत् द्वन्नं घनपीनं कुचद्वयं स्तालमात्रो स्तनी कार्यो कटिः सार्द्धः
कलाधिका शेषमन्यच्च यथोद्दिष्टं लक्ष्म्यैचैयं प्रकीर्त्तिता सर्वाभरणसंपन्ना मध्ये स्यामा स्तनोन्नता लोसीत

२३ टस्तुविस्तीर्णा काय्यौ देवी सुरेश्वरी द्विभुजा कंबुग्रीवा च विशाला स्थी सुलक्षणा स्तनौ समुन्नतौ काय्यौ कंचुके
नावगुंठितौ नागहस्तोपमौ बाहू ऊरू रंभासमौ शुभौ नानारत्नोज्वलं पट्टं देव्याः शिरसि दापयेत नानारत्नो
ज्वला देव्या मेखला श्रोणि संयुता मुक्तादिग्रथेन हारेण केयूर कटकोज्वला पद्मासना प्रकर्तव्या पद्मश्रीफल
पाशिका दक्षिणे पुंडरीकं तु वामहस्ते तु श्रीफलं स्थिया त्रिवलीभंगशोभिता च प्रशस्यते स्त्रियो पार्श्वद्व
ये काय्यौ शुभे चामरहस्तके भृंगारहस्तौ द्वौ नागौ तत्पर्यंतौ स्त्रियं स्थितौ श्रीरियं लक्षणोपेता स्याद्विलास
वै कामदा इति लक्ष्मीः लिंगेशस्य प्रवक्ष्यामि तद्रूपं सुशोभनं नरतुभवे ऊर्ध्वं मासिकाचंचुकान्विता
षडंगुलो मुखायामस्य ऊर्ध्वं तु रूपेण कल्पिता मस्तके मुद्गरं केशांते ग्रैवेवास्य वर्तुले ऋगायुतो द्विभुजो वा
स्य पक्षौ कार्यौ सुशोभनौ स्कंधप्रदेशसंलग्नौ ज्वलदग्निसमप्रभौ पादयोर्नराः कार्याः सकुंडलमं राम
डिता नूपुरेण स्य द्वौ नागौ केयूरोपमकंबलौ कटिदेशस्य कुलिकः परिधानस्य वेष्टनः वक्षिणे केःक २३

र्णिकाकार्य्यो गर्भगृहस्य महात्मनः देवस्याग्रतोऽस्याः क्षोभपृष्ठ्यां वा मंडपेऽथवा प्रासादस्य प्रमाणेन का
र्य्यो गर्भगृहमंडपः ॥ यद्वाः समस्तर्क्षु पः ०० ? कार्य्यः प्रासादस्याग्रतोऽर्धतः इति चैनं नेयः किंच नैत्रैव सर्वेषा
मेव देवानां विमूक्तं मानमुच्यते देवीनामपी सर्वेषां लक्ष्मुक्तं मानमुच्यते किंकरणाभ्युकर्त्तव्याः सप्त
संस्थानसंयुताः सप्तप्रमाणमूर्त्तिग्राधिकादिदोषः मान्स्यै नाधिकांगी न हीनांगी कर्त्तव्या देवता क्वचित्
स्वामिनं घातयत्यूना करालवदना नया अधिका शिल्पिनं हन्यात्कृत्वा चैवार्थनाशिनी कृशोदरी तु दु
र्भिक्षं निर्मांसा धननाशिनी वक्रनासा तु दुःखाय संक्षिप्तांगी भयंकरी चिपिटा दुःखशोकाय अनेत्रा नेत्र
नाशिनी दुःखदा हीनवक्त्रा तु पाणिपादकृशा तथा हीनांगा हीनजंघा च भ्रमोन्मादकरी नृणां शुष्कवक्त्रा
तु राजानं कटिहीना च या भवेत् पाणिपादविहीना यां जायते नरको महान् जंघाहीना तु यान्वर्थो शत्रु कल्या
णकारिणी पुत्रमित्रविनाशाय हीनावक्षःस्थले तु या संपूर्णावयवा या तु आयुर्लक्ष्मीप्रदा सदा वारखां

२८ त्रयभयमन्यंगायां हीनांगायामल्पकता कर्त्तुः श्यानो दृष्ट्यौपद्रवमर्थविनाशः कृशांगायां मरणं तु तस्य ना
यांश स्वनिपातेन निर्दिशेत् कर्त्तुः वामे विनता पत्नी दक्षिणा विनता हि नत्स्यायुः ऊर्ध्वं यत्नमूर्द्धं दृष्ट्या कारोति चिं
तामधोमुखी हृष्टिः किंच श्रीपद्मादेः क्रतुरतो हारे सुवर्णलक्ष्मी हीनां यस्तु पूजयते नरः तस्याल्पं नाभिमूलां
नितस्मात्तां परिवर्जयेत् अथ द्रव्यभेदेन श्रीमूर्त्तिभेदः मात्स्ये चित्रजा चैव लेप्या च शल्लोत्कीर्णा च पाकजा प
टे कुड्ये पट्टे च चित्रजा प्रतिमा स्मृता लेप्या तु पार्थिवी ज्ञेया लोहजा पाकजा मता शैलजा दारुजा चैव शा
ल्लोत्कीर्णा तु कीर्त्तिता चतुर्द्धा द्रव्यभेदेन प्रतिमा परिकीर्त्तिता हयशीर्षपंचरात्रे मृन्मयी दारुघटिका लो
हजा रत्नजा तथा शैलजा गंधजा चैव कौसुमी सप्तमी स्मृता कौसुमी रत्नजा चैव मृन्मयी प्रतिमा हिताः तत्का
लपूजिताश्चैताः सर्वकामफलप्रदा किंच भाग्यदा शैलदा स्याच्चु स्वर्णजा पुष्टिदा भवेत् सुखप्रदा स्यात्ता राम
राजा राजती कीर्त्तिदा भवेत् ताम्रजा धनदा प्रोक्ता श्रीप्रदा रत्नजा मता कौसुमी सुखदा प्रोक्ता गंधजा भोग २८

ज्ञामता पुत्रगवस्त्रादिताया विष्णुमयी सर्वसिद्धिदा किंच तत्रैव चित्रनाप्रतिष्ठाप्रसंगे यावंति विष्णुरू
पाणि सुरूपाणि हलेखयेत् तावद्युगसहस्राणि विष्णुलोके महीयते लेख्ये चित्रं हरिर्नित्यं सन्निधानमुपैति
हि तस्मात्सर्वप्रयत्नेन लेख्यचित्रगतं यजेत् कांतिभूषणभावाद्यामिन्नैव यस्मात्कुर्वंत्यतः अतः सान्निध्य
मायाति चित्रस्था सुजनार्दनः तस्माच्चित्रार्चनं पुण्यं स्मृतं सततमुत्तमं बुधैः चित्रस्थं पुंडरीकाक्षं सविलासं सवि
भ्रमं दृष्ट्वा विमुच्यते पापैर्जन्मकोटिषु संचितैः तस्माच्छुभाभिर्मिधीरैर्महाभाग्यजिगीषया पटस्थपूजी
यस्तु देवो नारायणः प्रभुरिति स्वर्णशिलामहत्वं त्रिकूटाद्रिषु गंडकीयामनकिंवा श्रीपर्वतादिषु शिलाभूमिग
तां वा यत्नात्समत्स्यसुणो बुधः तथा च तत्रैव हुतारे हृतिष्ठो योगेश्वरो हेतुकरणान्विते स्वापूर्य्यमाणपक्षेत्रस्तु
गृहे चोत्तरायणे यजमानानुकूले तु प्रतिमा स्थैर्यजे हरुः श्वेतवस्त्रपरिधानः श्वेतचंदनचर्चितः श्वेतपुष्पस्रजा
पीडुः शिल्पिभिः सहितो गुरुः निपुणैः शिल्पिभिः सार्द्धं सहायैर्वल्लभजनैः नृसिंहपूज्यविज्ञाप्य पूज्यटंकादि

२५ कं ततः ध्यात्वा हरिं हविः प्राश्य मंत्रांगन्यस्तविग्रहः ब्राह्मणान्वाचयित्वानु भक्त्या मंगलदर्शनं दधिदूर्वारोचनां वा
ऽप्यादर्शं कुसुमं सितं फलं च पूर्णकुंभं च वंदयित्वा वनं व्रजेत् दिव्यांतरीक्षभौमानि निमित्तान्युपलक्षयन् यात्रा
स्वशुभनिमित्तेषु विपरीते निवर्तयेत् विरायमथ ततः प्राणान् ध्यायेन्नृसिंहं ततो हरिं पुनश्चाष्टोत्तरं जप्त्वा पाताल
नृसिंहं जपेत् गीतवाद्यरवोद्घुष्टया यात्या स्यात् सिद्धिदा नृणां लक्ष्मीं ध्यायन् वनं यायात् सहायैः शिल्पिभिः
सह शंखकाहलघण्टैः स्तुवन्नपहतापमिश्रितैः ऊरुग्रपञ्जः सामसंपैः स्तुवन् ध्यायन् नृसिंहं वनं व्रजेत् प्राचीं दिशमथो
दीचीं मे शानीं वा व्रजेत् गुरुः भूधरपार्श्वेषु ये पूर्वं संस्थानाः कथिता मया तत्र गत्वा समीपे तु कृत्वा रक्षां वनं विशेत्।
प्रविश्य तत्र यत्नेन शिल्पिभिः सहितो गुरुः निरूपयेत्समंतात्तु रम्यं वा पश्य वा शिलां लक्षणेन तु मंत्रज्ञो यत्पूर्वं क
थितं मया एकवर्णां शिलां दृष्ट्वा बाह्यदोषविवर्जितां चतुर्दिक्षु समं कृत्वा भूमिभागं विशोधयेत् स्नात्वा ततोऽपि राम
न पूतेन गोमयेन विलेपयेत् तत्रैव मंडलं कृत्वा वासुदेवं ततो जपेत् पताकैस्तोरणैश्चित्रैर्मंडपं तु विभूषयेत् पू २५

जयेद्दशादिग्देवान्भूतक्रूरबलिं हरेत् मांसं हरिद्राचूर्णं च दधिसक्तुसमन्वितं सलाजं माषभक्तं च दद्यात्क्रू
रबलिं बुधः विस्तृं पूज्य विधानेन क्रमशस्तान्प्रपूजयेत् वायव्यां मत्स्यमंत्रेण गंधपुष्पैः प्रपूजयेत् वह्निं प्र
ज्वाल्य विधिना मंत्रान् संतर्प्य पूजयेत् हुत्वा यथोक्तविधिना शांतितोयं समारभेत् शांतितोयं ततो गृह्य म
न्त्रेणाप्रोक्षयेच्छिलां दर्भैः सल्लैः खयेत्पश्चाद्दशमंत्रेण तां शिलां मंत्रैरारभ्य तां यत्नान्मृल्लकवस्त्रेण वेष्टयेत्
रक्षां कृत्वा च सिंहेन दर्भैराच्छाद्य पूजयेत् गंधैः पुष्पैश्च नैवेद्यैर्धूपैः संपूज्य तां शिलां ॥ ततस्तु मूलमंत्रेणाष्टा
ष्टमष्टोत्तरं हुनेत् ततः पूर्णाहुतिं दद्यान्मंत्रराजेन वै गुरुः एवं संतर्प्य संपूज्य वितानं च बलिं हरेत् गंधैः पुष्पै
स्तथा धूपैर्दद्यात्तु बलिं बुधः अत्र ये वास्थिताः सत्वा यातुधानाश्च गुह्यकाः सिद्धादयो वा ये चान्ये तान् संपूज्य
क्षमापयेत् विष्णुर्विं वाध्यमस्माकं पात्रैर्वा केशवा बाहया विघ्नस्थं यद्भवेत्कार्यं युष्माकमपि तद्भवेत् अनेन
बलिदानेन प्रीता भवत सर्वथा क्षेमेण गच्छतान्यत्र मुक्त्वा स्थानमिदं तव एवं प्रबोधितां सत्वा परितुष्टा यथा

२६ सुखं आचम्य संविश्य ततः कृतरक्षो गुरुः स्वयं चरुं प्राश्य निराहारः शिष्यैः सह देशिकः हरिं चिन्ताय
विधिवत् देवीं च कमलोद्भवां पश्चिमे दर्भशय्यायां रजनीं गुरुः निराहारः स्थितो भूत्वा पुमान् आरंभकं जपेत्
ॐ नमः सर्वलोकविदे विष्णवे प्रभविष्णवे विश्वाय विश्वरूपाय स्वर्गाधिपतये नमः आगच्छ देवदेवेश प्रप
न्नोऽस्मि तवान्तिकं स्वप्ने सर्वाणि कार्याणि हृदिस्थानि तानि यानि मे ॐ क्लीं फट् विष्णवे स्वाहा पदासपद्म
नेव संज्वलंतं धूमवर्जितं फलितं पुष्पितं चैव ततः सिद्धिर्न दूरतः प्रज्वलंतीं शिलां पश्येद्विष्णुनाधिष्ठि ।
तां शिलां ब्रह्मणाधिष्ठितां वापि सा तदा सर्वकामदा श्रियायुक्तं प्रज्वलंतं अथ पश्यति पर्वतं ततः प्रसिद्ध
शिखरं कांचनद्रुममंडितं युक्तं सर्वौषधैर्दिव्यैः फलपुष्पसमन्वितैः एवमन्येन तु संदृष्टे स्वप्ने स्वर्चां शुभलोम
ना अपरे हनि संप्राप्ते कृतरक्षः कृताह्निकः शास्त्रोक्तविधिवत्पूज्य शिलां पूज्यविधानतः अर्घ्यं दत्वा शि राम
लायां तु शास्त्रमंत्रेण पूजयेत् मंत्रपिंडा स्वमंत्रेण प्रज्वलंतीं विभावयेत् पश्चात् शुक्लं सुखं कृत्वा स्नात्वा तं २६

चिंतयेद्गुरुं शिल्पिनं विश्वकर्म्माणं आन्तोदक्प्राङ्मुखोपि वा गात्रं निस्मात्मकं ध्यात्वा प्रदद्याच्छिल्पिने
गुरुः मुखपद्मांसलां मूलशिल्पिने दर्शयेद्गुरुः श्लक्ष्णं गंधानुलिप्तांगः स्नातः पुष्पाद्यलंकृतः उदङ्मुखो
वाप्यपतिः प्राङ्मुखः संयतः शुचिः ध्यात्वात्मदेवतां शिल्पी टंकहस्तो जितेंद्रियः पश्चेच्छं शातयेत्पश्चाच
च्छिद्रलां रक्तचूर्णपूर्वमे उदक्शिरां प्राक्शिरां वा नयेदेशानदिग्गतां ऊर्द्ध्वभागं भवेन्नपत्ये अधोभागं भवेन्मु
खं किंचिन्मानाधिकां कृत्वा कल्पयेत्प्रतिमाशिलां किंचन्मानाधिकां त्यक्त्वा ज्यायोविधिविधायाच पिंडिका छेद्यपि
त्वा समुद्रस्य चतुरस्त्रां तु कारयेत् स्वे स्वे नैव विधानेन परीक्ष्य गुणदोषतः रत्नं यत्नेन गन्धो या विधिना देशि
कोत्तमः ॥ समानीय रथं यत्नेन छंदुरी लेखकभैर्युतं रथे स्थाप्य शिलां यत्ना रक्षार्थं पिलानुवासस्या हरिध्याला
स्मरन्मंत्रमर्थं दद्यात्ततो गुरुः स्नानीयमानेनु रथे रथांगपरिचारकैः ष्ट्वभेवा समुत्सवे स्वनिमित्तेन साधकः
वेदध्वनिघोष सिंहैः नर्त्तिकैर्विविधैर्भिन्नैः कुर्वाचाप्यशानं सम्यक् नद्यां वा तटाकेनु स्थाने स्नानीयशांखनिर्घो

२७ घोषैर्गीतमंगलनिस्वनैः प्रासादस्योत्तरे भागे कृत्वा कर्मकुटीं गुरुः शिलां संस्थाप्य तस्मिंस्तु समर्चयित्वा बलिं हरे
त् ततः प्रवर्त्तयेत्कर्म विद्वान्विप्रैस्तु शिल्पिभिः किं च यथोक्तायां दिशायां तु न लभ्येत यदा शिला तदा विदिक्
स्थिता ग्राह्या विधिना येन तच्छृणु समानीय शिलां सम्यक् पूर्वोक्तैर्लक्षणैर्युतां प्रासादस्योत्तरे भागे खात्वा
भूमिं विधानवत् शिलां संस्थाप्य ततस्तानेमृदा संपूरयेद्गुरुः समाकृत्य तु तां भूमिं दर्पणं च कारयेत् पताकाध्व
जपत्राद्यैर्भूषयीत समंततः तोरणैः कदलीस्तंभैर्वितानैश्च भूषयेत् प्राच्यां तु मंडपं कृत्वा तत्र विघ्नं यजेद्गुरुः प्र
वालमुक्ताफलैर्हैर्मपुष्पैः सपल्लवैः पूर्वोक्तं सकलं चापि विधानं समुपाचरेत् भूतकूरबलिं दत्वा पूर्वोक्तविधिनैव
तु प्रतिष्ठां पूर्वविधिना होमं कुर्याद्यथोदितं दिग्दोषपरिमुक्त्यर्थं विशेषाद्धोममाचरेत् पातालनरसिंहेन सहस्रं
वैस्मवानले दिग्देवानामथांगानां हुत्वा पूर्णां ददेद्गुरुः तर्पितेमं च राजेतु दिग्दोषैः प्रमुच्यते शिला ततः पूर्वोक्तविधि राम
ना कृत्वा पुण्याहं गुरुः पूर्वोक्तेन विधानेन शिरः पंचादिकल्पयेत् मेलादकेन संस्पर्श्य शिलां तां प्रोक्षयेद्गुरुः २७

द्विग्दोषयुक्तामानार्च्यैस्तद्विंबं भव्यां त्वलंकृतां सुवर्णाभं गंधसंयुक्तां कांस्ये दोहां पयस्विनी नाम्रपृष्ठां सोपवीतां द
द्याद्दोषप्रत्युरां गुरोः तोषयीत गुरुं यत्नाद्वस्त्रालंकरणादिभिः शिल्पिनं तोषयेद्यत्नाद्वस्त्रालंकारचंदनैः स्वा
चार्ये तोषिते विष्णुः तोषितः स्यान्न संशयः शिल्पिनं तोषयेद्देवं विश्वकर्मा प्रपूजितः ततः कर्माणि युंजीत सर्वका
मप्रदो भवेत् ॥ अथ शिलालक्षणं तत्रैव स्थानान्तसेविता या च नदीतीरसमुद्भवा पुरमध्ये स्थिता यां च नग्यापि त
वने स्थिता चतुष्पथस्थिता या च श्मशानस्थिता नापक्वरोचया उषरे च तथा मध्ये वल्मीके वापि या स्थिता सूर्यरश्मि
प्रतप्ता या या च दग्धा दावाग्निना अन्यकर्मोपयुक्ता या अश्मदेवार्थनिर्मिता क्रव्यादाद्यैरुपहता वर्ज्या यत्ने
नैव शिला येन केनचिद्दानीता वर्जनीया तथा शिला प्रयत्नेहृग्मवाग्नाख्या पुण्यतीर्थोद्भवा च या नदीपर्वत।
संलग्ना वृक्षच्छाया या घनावृता निमग्ना भूतले या च या स्पृष्टा सूर्यरश्मिभिः अंतर्जलोषिता न चा मेकव
र्णा मनोरमा पांडुरा चारुणाभिंना कृष्णा शुक्ला च वर्णिनां। नपराल भ्यते समवर्णानां वर्णितः शिला व

२८ र्णास्यापादनेनवज्रतुण्डपातसिंहविग्रहा क्रमेणैववर्णास्यजननेनस्वर्णास्यसाम्प्रभा ॐशुक्लवर्णास्ववर्णाचरेखासर्व
स्यग्रास्यते स्वप्नस्यसरस्यनुवर्णास्यश्रेष्ठस्यनग्रस्यते वर्णानामिहसर्वेषांकृष्णरेखाप्रग्रस्यते शिलाना
मिहसर्वासांशुक्लरेखाप्रग्रस्यते रेखाणामिहसर्वासांवर्जयित्वासहोमसमाचरेत पातालनरसिंहेनमहस्तदे
शिकोन्नमः तर्पितेमंत्रराजेनततःसाम्प्रदायरीणांविपरीतेनतुभिमलेविंदुकेहिरकेनच्या इममेवविधिंकुर्य्या
दन्यस्मिन्नपिगर्हिते पुत्रामध्याभवेत्स्नात्वावालाख्याचगर्हिता पुंगधानिविंशात्रिंध्यानच्यागंभीरनि
स्वना शीतलायाचतेजाद्याप्रवेतिप्रोच्यतेशिला तद्रूपाप्रोच्यतेमध्याकिंतुसाकठिनाभवेत् स्त्रीतिमृद्वी
भवेद्बालाख्यानिकठिनामता टंकाद्यानाहावालाख्यालोकस्ययंकरी स्त्रीपुंनपुंसकंचैवलक्षणेनैवल
क्षयेत तुल्याघमानेदृश्यंतेविंदुकालानवृक्षज्वलन स्फुलिंगाश्रूयतेनादःकांस्यघंटानिनादवत् मूलेम राम
ध्येनचाग्रेचपुल्लिंगोतितुसास्मृता तदेवलक्षणांयघन्मंदमंदंप्रतीयते स्त्रीलिंगेतिनदासाचभिन्नकां २८

स्याद्ध्वनिस्तथा नपुंसके तिसातेयानयत्नेन हूयंभवेत् एभिर्लिंगैः प्रतिमाकाष्ठयोस्त्रीलिंगैः पादपीठिका पिंडिका
र्यंतुसायाप्यासादृष्टाया पिंडलक्षणा लिंगानांतु विपर्यासे पूर्वोक्तं होममाचरेत् छेदने भेदने वापि शिला
गर्भः समीक्ष्यते दृश्यांतमंडलायस्मांसगर्भांतांविनिर्दिशेत् मंडुको मंडलेनस्यात्तोहिनेमात्रसंशयः हरि
द्रायेभवेद्रोधाक्रुष्णसर्पेनष्टाशिने निस्त्रिंशसदृशो नोपंगद्गोधाठकर्कशो आवपिंगलवर्तीस्याद्दृष्टो
ष्वटलस्था पिंगवर्णोतुपाषाणः पद्माभेसिकताभवेत् वृश्चिकःस्याद्विचित्रेतुपीतनीलेपतंगकः पारावता
भेरवघोतंमंडलेतुविनिर्दिशेत् अकल्मनात्तुमंडूके दौर्भाग्यंगोधयाभवेत् सर्पेद्विबेलामरणामनिष्टंवृश्चिकस्तथा ।
जले धनहानिस्तुगोधायामात्वनाभिष्टमुद्भवेत् अल्पायुष्त्वंतुमारटेपाषाणेविघ्नताबधः वालुकामनागवृष्टिः
कलहोवृश्चिकेभवेत् राष्ट्रोच्छित्तिस्तुशलभेवघोतेगोत्रसंक्षयः तस्मीत्परीक्ष्ययत्नेनशिलांगृन्हीतदेशिकः
सगर्भयातुशिलयाक्रूपकःक्रियतेयदि नदेशोभियतेराजायजमानोथदेशिकः शिलायामपिवक्ष्येपुयत्ना

२९ द्रंभेसमीक्षयेत् अथशिल्पिकृत्यं मात्स्ये विविक्तेसंवृते स्थाने स्थपतिः स्थपतेंद्रियः पूर्ववत्कालदेशज्ञः शास्त्रज्ञः
श्मश्रुभूषिताः प्रयतो नियताहारो देवताध्यानतत्परः यजमानानुकूलेन विद्वान्कर्म समाचरेत् धृत्वा पूर्वमुक्तं
द्रव्यमथवा शोभनाग्रमुक्तं दधिदूर्वाक्षतैः पूजयन्दारंभेचलिंहरेत् पूर्ववद्भूतपोषणार्थैः स्थापयेद्द्रव्यमाहरेत् शुक्लैः
गंधैःस्रक्पुष्पैश्च द्रव्यं संपूज्य भक्तितः स्वस्तिवाचनकं कृत्वा प्रतिमां संविभावयेत् अथपिंडिकालक्षणं हयशी
र्षपंचरात्रे अतःपरंप्रवक्ष्यामिपिंडिकाकरणं तव उच्छ्रायं प्रतिमार्द्धं च दैर्घ्यं तु प्रतिमासमा चतुःषष्टिपुटान्
कृत्वा पिंडिकां तत्र कल्पयेत् मध्ये पंक्तिद्वयं चाथ वस्तु दूर्ध्वं प्रत्येक कोष्ठकः समस्तमुभयेपार्श्वे सूत्रं तस्यं परिमार्जये
त् ऊर्ध्वपंक्तिद्वयं मध्ये त्यक्त्वा अधस्तात्कूर्णकोष्ठकं सूत्रं तस्य मार्जयेच्य त्वा तत्पार्श्वयोरुभयोः समं तयोर्मध्यगतो तत्र च
तुष्कोमार्जितः चतुर्द्धा भाजयित्वा तु ऊर्ध्वे पंक्तिद्वयं बुधः मेखला भागमात्रं स्यात् खातं तत्स्यादर्द्धमानतः भागं भा राम
गं परित्यज्य पार्श्वयोरुभयोः समं दत्वाचैकं पदं बाह्ये प्रमाणं कारयेद्बुधः त्रिभागेन च भागः स्याद्ग्नेस्मान्नालं परि २९

परंगताः ८ पापंकृत्वामृतायेचतेषांमुक्तिःकथंभवेत् कृपयादेवदेवेशप्रायश्चित्तमशेषतः ९
महादेवउवाच शृणुपार्वतिवक्ष्यामियत्नोप्यंममसर्वतः पुण्यवद्भिःपापवद्भिःकर्तव्यंकाशि
वासिभिः १० नकोपिदृष्टोमनुजोविनापापंशरीरभाक् कुर्वन्नपिमहापुण्यंपापंसंस्कारतश्च
रेत् ११ देहःस्वकार्यंकुरुतेइंद्रियाणिस्वकर्मसु प्रवर्तंतेवलादेवमनःकेननिवार्यते १२ प्राय
श्चित्तानिकिंतानियैःपुनःसंप्रवर्तते मनःशरीरादिपुनःप्रायश्चित्तंनतत्भवेत् १३ प्रायश्चित्त
त्रयंसूक्ष्ममनुभूतंमहात्मभिः ब्रह्महत्यादिपापानामन्यपापकृतांतुकिं १४ काश्यामपिव-
सन्जंतुर्यदिपापकृद्वेत्तर्हि प्रायश्चित्तत्रयंकृत्वासद्योमुच्येतवंधनात् १५ देव्युवाच आश्च
र्यमेतद्भगवन्त्वयानिगदितंविभो वाराणस्यांकृतैःपापैर्मुच्यतेयन्नरःसकृत् १६ कृपया
तथैतद्ब्रूहिकलावपिहिनिष्कृतिःकलौकलुषचित्तानांक्वधर्मःक्वपरंपदं १७ श्रीभगवानुवा

२९

पं·मा· व मृत्युलोकहिनेदृविलोकानामुष्मिन्निपरां मायष्मिन्नत्रयंवञ्चिकाष्टयेनः संहिधस्तानां १८

२ वापीकूपतडागिनीरोद्धारकृतां नृणां भवेन्नमहत्सापंकाश्यामपिकृतंहियत् १९ आपोनाराइतिप्रोक्ताआ

पोवैनरसूनवः अयनंतस्यताः पूर्वंतेननारायणः स्मृतः २० तेनेष्टेरेशाहरिणाकृतंपापप्रणाशनं यत्रयत्रजलं

काश्यामुद्धरेत्सुकृतीनरः २१ तत्रतत्रमुदायुक्ताः पितरः पर्युपासते काश्यांरुद्रसमाः सर्वेजंतवः श्रुतिनोदिताः २२

तेपिबंतिजलंयत्रतडागादौतृषार्दिता तत्पुण्यंनमयावक्तुंशक्यंवर्षशतैरपि २३ आसीद्धर्मपथोनामव

णिक्कश्चित्सुधार्मिकः कुलस्तंभस्तयायस्येतेनरवानःप्रस्तानितः २४ तत्रगावोमनुष्याश्च

पिबंत्यंभस्तृषार्दिताः प्रत्यहंतस्यसुकृतंवर्धतेचंद्रमायथा २५ सूक्ष्मधर्मोमनुष्याणांदु

र्लभोविषयात्मनां कालेनमहतातत्रदुर्भिक्षकरपीडितः २६ हरिद्वत्तामवापोच्चैः ब्रह्महत्या

कृतभूतः ब्राह्मणेनधनः क्वापिस्वधनार्थंकणीवणिक् २७ मदनंदेहिदुष्टेतिपरिसिद्ध्य राम

२

लासेश्रीमूर्त्तिप्रादुर्भावोनामाष्टादशोविलासः॥१८॥